नं० ५१०८

शतपथ ब्राह्मणम्
मध्यम कांड सस्वर

x x x

पत्र ४५ —— सं. x

संहिता ब्राह्मणम्

ध्यानपद्यशालिन्याम्
प्रथमकाण्डम् सटीकं

५१०७

5107

F.=45

सम्पा.नम्बा.

५०२

मध्यमकांड पत्रे ४५

पाठ ... धनं ... दमुरत कम
॥जानिश्रीब्रह्मजीसुत विद्याधरनीपोथीमध्यमनी॥
पाद्विकुदेवकल्पसुत कुकलगा कल्पने पाहि कुमहदेवे
मध्यकांडमीपोथीकल्पा पैला आपी २ १२

द्वादशकांड १२ मध्यमकांड

॥श्रीगणेशाय नमः॥ अयं वै यज्ञो योयं पवते। तमेतुऽईक्षंति ये संवत्सराय दीक्षंते तेते
षां गृहपतिः प्रथमो दीक्षते। तयं वि लोको गृहपतिरस्मिंल्लोकेऽइदं सर्वं प्रतिष्ठि
तं गृहपताऽउ वि सर्वे सत्त्रिणः प्रतिष्ठिताः प्रतिष्ठायामेवैतत्प्रतिष्ठाय दीक्षंते॥१॥ अथ ब्रह्मा
णं दीक्षयति चंद्रमा वै ब्रह्मा सोमो वै चंद्रमाः सोम्याऽउ ओषधयऽउ ओषधीस्तदनेन लोकेन सं
दधाति तस्मादेतावंतरेणान्यो न दीक्षेत सयद्धैतावंतरेणान्यो दीक्षेतौषधीस्तदनेन लो
केन नानाकुर्याद् दुःखोष्ठुका ह स्युस्तस्मादेतावंतरेणान्यो न दीक्षेत॥२॥ अथोद्गातारं दीक्षयति।
पर्जन्यो वाऽउद्गाता पर्जन्याद्धि वृष्टिर्जायते वृष्टिं तदोषधिभिः संदधाति तस्मादेतावंतरेणान्यो
न दीक्षेत सयद्धैतावंतरेणान्यो दीक्षेत वृष्टिं तदोषधिभिर्नानाकुर्याद् वर्षुको ह स्यात्तस्मादेतावं
तरेणान्यो न दीक्षेत॥३॥ अथ होतारं दीक्षयति। अग्निर्वै होताधिदेवतं वागध्यात्ममन्नं हवि
श्च तद्वाचं चान्नेन संदधाति तस्मादेतावंतरेणान्यो न दीक्षेत सयद्धैतावंतरेणान्यो दीक्षेताग्निं वत २
द्वाचं चान्नेन नानाकुर्याद् दरानायुका ह स्युस्तस्मादेतावंतरेणान्यो न दीक्षेत तांश्चतुरोऽध्वर्युर्दीक्षय

ता ति॥४ अथाध्वर्युं प्रतिप्रस्थाता दीक्षयति। मनो वा ऽध्वर्युर्वाग्घोता मनश्च तद्वाचं च संदधाति तस्मादेतावंतरे
ण न्यो न दीक्षेत तस्य यद्धि तावंतरेण न्यो दीक्षेत मनश्च तद्वाचं च नानाकुर्यात्प्रमायुकास्युस्तस्मादे
तावंतरेण न्यो न दीक्षेत॥५ अथ ब्रह्मणे ब्राह्मणाच्छंसिनं दीक्षयति तं हि सान्वथोद्गात्रे प्रस्तो
द्व तारं दीक्षयति तं हि सान्वथ होत्रे मैत्रावरुणं दीक्षयति तं हि सान्वेतांश्चतुरः प्रतिप्रस्थाता दीक्ष
यति॥६ अथाध्वर्युर्विप्रतिप्रस्थातारं नेष्टा दीक्षयति तं हि सान्वेतेषां वै नवानां कृतिमन्वितरा
कल्पंते नव चै प्राणाः प्राणानेवैष्वेतद्दधाति तथा सर्वमायुर्यंति तथोदह नजरायुषोस्माल्लोकात्प्रयं
ति॥७ अथ ब्रह्मणे पोतारं दीक्षयति तं हि सान्वथोद्गात्रे प्रतिहर्तारं दीक्षयति तं हि सान्वथ होत्रे
च्छावाकं दीक्षयति तं हि सान्वेतांश्चतुरो नेष्टा दीक्षयति॥८ अथाध्वर्युर्यावानष्टार मुन्नेता दीक्षयति।
तं हि सान्वथ ब्रह्मण आग्नीध्रं दीक्षयति तं हि सान्वथोद्गात्रे सुब्रह्मण्यं दीक्षयति तं हि सान्वथ
होत्रे ग्रावस्तुतं दीक्षयति तं हि सान्वेतांश्चतुर उन्नेता दीक्षयति॥९ अथोन्नेतारं। स्नातको वा
ब्रह्मचारी वान्यो वा दीक्षितो दीक्षयति न पूतः पावयेदिति ह्याह कः। सेषानुत्तरं दीक्षा स यत्र हैवं विद्वांसो
दीक्षंते दीक्षमाणा हे वतेषु यज्ञं कल्पयंति यज्ञस्य क्लृप्तिमनु सत्रिणां योगक्षेमः कल्पते सत्रिणां योगक्षेमस्य

कृत्तिमन्वपितस्यार्द्धस्य येग्गाक्तेमः कल्प ते यस्मिन्न्द्वे यजंते ॥१॰ तेषां वाऽउत्तन्नुतोत्तमो दीक्षते । प्रथमो
वन्नथादुत्क्षायतामुदितिप्राणो वाऽउत्तन्नेताप्राणमेवैघेतदुत्भयतोदधातितथासर्वमायुर्यंतितथोहन
पुरायुषोस्माल्लोकात्प्रयंतितिसप्तानुपूर्वदीक्षासयत्र हैवंविद्वां॰सोदीक्षेरंस्तदवदीक्षेत ॥११
ब्राह्मणं ॥१॥ अग्रहुयाविदेवाः । दीक्षांनिरमिमतादित्यै प्रायणीय॰ सोमाक्रयंविष्णोरातिथ्यमातिथ्या
द्वित्पा त्प्रवर्ग्य॰ स्वधायाऽउपसदोऽग्नीषोमाभ्यामुपवसथमस्माल्लोकात्प्रायणीयमतिरात्रं ॥१ संवत्सराद्वृत्तु ६
त्वि॰ रामहः ब्रह्मणोभिप्लवंक्षत्रात्पृष्ठ्यमग्नेरभिजितमप्सुः स्वरसाम्नऽआदित्याद्विषुवंतमुक्ताः स्वर
सामानऽइंद्राद्विश्वजितमुक्तोपृष्ठ्याभिप्लवौ मित्रावरुणाभ्यांगोऽआयुषीविश्वेभ्योदेवेभ्योदशरात्रं
दिग्भ्योदाशरात्रिकं पृष्ठ्य॰ छंदोमेभ्योलोकेभ्यश्छंदोमानू ॥२ संवत्सराद्वृत्तामहः । प्रजापतेर्महाव्रतं
स स्वर्गाल्लोकादुदयनीयमतिरात्रं तदेतत्संवत्सरस्यजन्मसयोह वा मतत्संवत्सरस्यजन्मवेदाहास्मात् स
यांजायतेसात्मा भवतिसंवत्सरो भवतिसंवत्सरो भूत्वा देवानप्येति ॥३ ब्राह्मणं ॥२ ॥ ब्याद्दीक्षंते ॥
अग्नाविष्णूऽएवदेवतेयजंतेग्नाविष्णूदेवते भवंत्यग्नाविष्ण्वोः सायुज्यं॰ सलोकतांजयंति ॥१ अथ २
प्रायणीयेनयजंते । आदितिमेवदेवतांयजंते ... निर्देवता भवंत्यदितेः सायुज्य॰ सलोकतांजयं

वदे ति॥२॥ अथ यत्क्रयेणाचरंति। सोममेव तां यजंते सोमो देवता भवंति सोमस्य सायुज्यꣳ सलो-
कतां जयंति॥३॥ अथ यदातिथ्येन यजंते। विष्णुमेव देवतां यजंत विष्णुर्देवता भवंति विष्णोः
यं सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥४॥ अथ यत्प्रवर्ग्येणाचरंति यजंते। आदित्यमेव देवतां यजंत आदि-
त्यो देवता भवंत्यादित्यस्य सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥५॥ अथ यदुपसद उपयंति। एता एव देव-
ता यजंते या एता उपसत्स्वेता देवता भवंत्येतासां देवतानाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥६॥ अथ
यदग्नीषोमीयेण पशुना यजंते। अग्नीषोमावेव देवते यजंते अग्नीषोमौ देवते भवंत्यग्नीषोमयोः
सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥७॥ अथ यत्प्रायणीयमतिरात्रमुपयंति। अहोरात्रे एव देवते यजंते
अहोरात्रे देवते भवंत्यहोरात्रयोः सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥८॥ अथ यच्चतुर्विꣳशमहरुपयंति। संव-
त्सरमेव देवतां यजंते संवत्सरो देवता भवंति संवत्सरस्य सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥९॥ अथ यद
भिप्लवꣳ षडहमुपयंति। अर्द्धमासांश्च मासांश्च देवता यजंते अर्द्धमासांश्च मासांश्च देवता भवंत्यर्द्धमा-
च सानां च मासानाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥१०॥ अथ यत्पृष्ठ्यꣳ षडहमुपयंति। ऋतूनेव देवता यजंत
ऋतवो देवता भवंत्यृतूनाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां जयंति॥११॥ अथ यदभिजितमुपयंति। अग्निमेव देव

तां यजंते ऽग्निर्देवता भवंत्यग्नेः सायुज्यं सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१२॥ अथ यत्स्वरसामान उपयंति। अ
प एव देवता यजंत आपो देवता भवंत्यपां सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१३॥ अथ यद्विषुवंतमुपयंति। आ
दित्यमेव देवतां यजंत आदित्यो देवता भवंत्यादित्यस्य सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१४॥ काः स्वरसा
सामानोः॥१४॥ अथ यद्विश्वजितमुपयंति। इंद्रमेव देवतां यजंत इंद्रो देवता भवंतीन्द्रस्य सायुज्यं स
लोकतां जयंत्युत्कृष्टो ह्येषामभिजिद्वि॥१५॥ अथ यदुभे आयुषी उपयंति। मित्रावरुणावेव देवते यजं
ते मित्रावरुणौ देवते भवंति मित्रावरुणयोः सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१६॥ अथ यद्द्विरात्रमुप
यंति। विश्वानेव देवान्देवता यजंते विश्वेदेवा देवता भवंति विश्वेषां देवानां सायुज्यं सलोकतां
जयंति॥१७॥ अथ यत्त्रिरात्रिकं एकाहमुपयंति दिश एव देवता यजंते दिशो देवता भवंति
दिशां सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१८॥ अथ यच्छंदोमानुपयंति। इमानेव लोकान्देवता यजंत इमे लो
का देवता भवंत्येषां लोकानां सायुज्यं सलोकतां जयंति॥१९॥ अथ यद्दशममहरुपयंति। संवत्सर
मेव देवतां यजंते संवत्सरो देवता भवंति संवत्सरस्य सायुज्यं सलोकतां जयंति॥२०॥ अथ यन्महाव्र
तमुपयंति। प्रजापतिमेव देवतां यजंते प्रजापतिः प्रजापतिर्देवता भवंति प्रजापतेः सायुज्यं सलो

कतांजयन्ति ॥२१॥ अथ यदुदयनीयमतिरात्रमुपयन्ति संवत्सरमेव तदाप्त्वा स्वर्गे लोके प्र
तितिष्ठंति तान्यदि पृच्छेयुः काम घ देवतां यजध्वे कां देवतास्तुथ कस्यां देवतायां वसथे
त्यतऽएवं कत्तमां ब्रूयुर्यस्य तान दिक्ष्यस्पुरे ते ह विसत्तिसदऽएते हि सत्तीभाद वतासु
सीदं त्तायंति सत्रसदा हि त्वाः सयो हि वं विदुषां दीक्षितानां पापकं सत्रे कीर्त्तयदेता
स्या देवताया ऽआवृश्च्यामऽइत्येनं ब्रूयुः स पापीयान्भवति श्रेयाः समात्मना ॥२२॥ सऽएष सं
वत्सरस्त्रिमहाव्रतः चतुर्विंशो महाव्रतं विषुवति महाव्रतं महाव्रतऽएव महाव्रतं तं ह
स्मैतं पूर्वेऽउपयन्ति ये त्रिमहाव्रतं ते ते तेजस्विनऽआसुः सत्यवादिनः संशितव्रताऽअथ
यऽउ हैनमप्येतर्हि तथोपेयुर्यथो मपात्रमुदकऽआसिक्तं विम्लायेदेवं ह देवतो विम्लायेयु
रुपर्युपयन्ति तदेषां सत्येन श्रमेण तपसा श्रद्धया यज्ञेनाहुतिभिरवरुद्धं भवति ॥२३॥ प्रा
लम्बं ॥३॥ ४ पुरुषो वै संवत्सरः तस्य पादावेव प्रायणीयोऽतिरात्रः पादाभ्यां हि प्रयन्ति तयोर्यच्छु
क्लं तदह्नो रूपं यत्कृष्णं तद्रात्रेर्नखान्येवौषधिवनस्पतीनां रूपमूरू चतुर्विंशो महः रूरी

भिप्लवः षडहः पृष्ठ्यः षडहः ॥२॥ अयमेव दक्षिणो बाहुरभिजित् । इम ऽएव दक्षिणे त्रयः प्राणाः स्वर
सामानोर्द्धं शिरो विषुवानिम ऽएवोत्तरे त्रयः प्राणाः स्वरसामानः ॥२॥ अयमेवोत्तरो बाहुर्वि
श्वजिद् । ऊरू षडहावभिप्लवावेवाग्रौ प्राणौ तेजो ऽ आयुषी ऽ अङ्गानि दशरात्रो मुखं
महाव्रतं हस्तावेवावाञ्चनौ योऽतिरात्रो हस्ताभ्यां ह्युपधंति तयोर्वै शुक्रं तदक्षोरूपं
नक्षत्रं तद्रात्रेर्नक्षत्राण्येव नक्षत्राणां रूपं स ऽएष संवत्सरोऽध्यात्मं प्रतिष्ठितः स यो हैवमे
तं संवत्सरमध्यात्मं प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिरस्मिंल्लोकेऽमृतत्वे
नामुष्मिन् ॥३॥ ब्राह्मणं ॥४॥ प्रथमोऽध्यायः ॥ समुद्रं वा ऽएते प्रतरंति ये संवत्सराय दी
क्षंते तस्य तीर्थमेव प्रायणीयोऽतिरात्रस्तीर्थेन हि प्रस्नांति तद्यत्प्रायणीयमतिरात्र
मुपयंति यथा तीर्थेन समुद्रं प्रस्नायुस्तादृक्तत् ॥१॥ गाधमेव प्रतिष्ठा चतुर्विंशमहः । यथोपप ४
कक्षदघ्नं वा कंठदघ्नं वा यतो विश्रम्य प्रस्नांति प्रस्नेयोऽभिप्लवः प्रस्नेयः पृष्ठ्यः ॥२॥ गाधमेव प्रतिष्ठाभि

स्नाति तद्यथा स्नायन्तीयमतिरात्रमुपयन्ति यथा तीर्थेन समुद्रं प्रस्नायुस्तादृक्तत्
॥९॥ गाधमेव प्रतिष्ठा चतुर्विंशो महः ॥ यथो पपच्चोदघ्नं वा कण्ठदघ्नं वा यतो
ष्ठिरम्भ्य प्रस्नाति प्रस्नेया त्रिप्लवः प्रस्नेयः पृष्ठ्यः ॥२॥ गाधमेव प्रतिष्ठाभिजित् ॥
यथो पपच्चोदघ्नं वा कण्ठदघ्नं वा यतो ष्ठिरम्भ्या क्रामन्त्यरु दघ्न एव प्रथमः
स्वरसामा जानुदघ्नो द्वितीयः ऊरुदघ्नस्तृतीयो द्वीपः प्रतिष्ठा विषुवान्
न्यूरुल्फदघ्न एव प्रथमो ऽर्वाक्स्वरसामा जानुदघ्नो द्वितीयः ऊरुदघ्नस्तृतीयः ॥३॥
गाधमेव प्रतिष्ठा विश्वजित् ॥ यथा पपच्चोदघ्नं वा कण्ठदघ्नं वा यतो ष्ठिरम्भ्य
प्रस्नाति प्रस्नेयः पृष्ठ्यः प्रस्नेयोऽभिप्लवः प्रस्नेय गोऽआयुषी प्रस्नेया दश
रात्रः ॥४॥ गाधमेव प्रतिष्ठा महाव्रतं ॥ यथो पपच्चोदघ्नं वा कण्ठदघ्नं वा यतो
ष्ठिरम्भ्यास्नाति तीर्थमेवोदयनीयातिरात्रस्तीर्थेन ह्युत्स्नान्ति तद्यथोदयनी
यमतिरात्रमुपयन्ति यथा तीर्थेन समुद्रं प्रस्नाय तीर्थेनोत्स्नायुस्तादृ
क्तत् ॥५॥ तद्दाढ्यं ॥ कति संवत्सरस्यातिरात्राः कत्यग्निष्टोमाः कत्युक्थ्याः
कति षोडशिनः कति षडहा इति द्वावतिरात्रावष्टत्रिंशत मग्निष्टोमा द्वे चत्वारिंशे
शते उक्थ्यानामिति नु षडुक्थ्यास्स्वरसामा उपयन्ति ॥ द्वौ ॥ अर्वाक्
मा ऽर्क ॥ द्वादश शतमग्निष्टोमा द्वे उक्थ्यानां शते उक्थ्यानां द्वादश षोडशिनः
षोडशिनः [illegible] षष्टिः षडहा इति नु संवत्सरस्याह्निः ॥१॥ द्वादश त्रिमासाः

प्रथम १

संवत्सरस्य॥ तं वा मेतत्तेजऽ इंद्रियं पस्तष्ठानि तद्यन्मासि मासि तिष्ठन्त्युपयंति
मासस्यऽ एव तत्संवत्सरस्य तेजऽ आप्नुवंत्यथ कस्मात्त्रयोदशस्य मासस्य तेजऽ
आप्नुवंतीत्युपरिष्टाद्विषुवतो विश्वजितं स चेत्पृष्ठ्यमग्निष्टोममुपयंत्येव
मु त्रयोदशस्य मासस्य तेजऽ आप्नुवंति॥ २॥ एतद्ध स्म वै तद्विद्वानाह॥
५ श्वेतकेतुरारुणेयः संवत्सराय न्वोऽहं दीक्षिष्यऽ इति तं ह पिता प्रत्युवाच
वेत्थ त्वं नायुष्मान्संवत्सरस्य गाधप्रतिष्ठा इति वेदेति होवाचेत्थं वेत्थ वै विद्वा
नु वाच॥ ४॥ ब्राह्मणम्॥ ५॥ तदाहुः॥ कस्मादुन्नयता ज्योतिषा विन्द्वान्नवं यं
१५॥ न्यता ज्योतिः पृष्ठ्यऽ इतीमे वै लोकाऽ अग्निर्वाऽ उन्नयता ज्योतिषा वाऽ
इमं लोकऽ अग्निनेतऽ आदित्येनाहतऽ ऋतवः पृष्ठ्यान्यता ज्योतिषा वाऽ ॥५॥
ऋतवऽ एषऽ एषां ज्योतिरेऽ एव तत्पतिः॥ १॥ दिवकीर्त्यं केवाऽ एतत्पृष्ठ्यप्रतिष्ठितं॥
यज्ञमानस्य पाप्मानं त्वं हन्तीपरिप्लवात सायाह्न वैविदुषां दीक्षितानां
पकं स्त्रे कीर्त्यं यत्येतत् हास्य दिवकीर्त्यं रश्मि नोदराराव्रऽ उद्भिः पृष्ठ्यान्नि
प्लावाच क्री॥ ७॥ तदाहुः॥ यत्सामऽ एव वक्रेनवतो ध्यैतद्विब सामा सामाः क
थमाप्यते समासामाऽऽ पितान् वैतीति यादवषऽन्यां न्यहानि षऽन्या
नितन्तिब्रूयात्॥ ३॥ पृष्ठ्यानि प्लावा तं त्रककुप्ता ते ति तस्मादपि गच्यः॥
तया स्तोत्राणि च शस्त्राणि च संवायपयदिति स पत्सीवारयति तस्मादिमे

स्पष्टयं १

प्राणानां नासंतऽएकोतयः समानं मूर्तिमनु संचरं न संचारयेत्समायुक्तोयज
मानः स्यादेष होवै प्रमायुक्तो यो धीवा बधिरो वा ॥४॥ नवाग्निष्टोमा मासि
संपद्यंते ॥ नव वै प्राणाः प्राणानेवैष तद्दधाति तथा सर्वमायुरेति तथो हन
पुरायुषोस्माल्लोकात्प्रैति ॥५॥ एकविंशं रातिरूक्थ्यः ॥ द्वादशैव मासाः
संवत्सरस्य पंचर्तवस्त्रयो लोकास्तद्विंशतिरसावेव एकविंशो य एष
तपत्येतामभिसंपदं स एतया संपदा मासि मासि स्वर्गं लोकं रोहति
मासम्रः स्वर्गं लोकं समश्नुतऽएकविंशं स्तोमं बृहतीं च छंदः ॥६॥ च
तुस्त्रिंशदग्निष्टोमा मासि संपद्यंते ॥ त्रयस्त्रिंशद्वै देवाः प्रजापतिश्च
तुस्त्रिंशः सर्वासां देवतानामाप्त्याऽएकऽउक्थ्यः षोडशिमान्नेवऽ
उक्थ्या वीर्यं षोडशी ॥७॥ एतेन वि देवाः ॥ वीर्येणान्नेन सर्वान्कामाना
प्नुवंत्सर्वान्कामानश्नुवत तथोऽएवैषऽएतेन वीर्येणान्नेन सर्वान्कामा
नाप्नोति सर्वान्कामानश्नुते तस्मात्स्थापयितव्याऽउ पिवयात्संवत्सराय
नाप्नोति सर्वऽएतस्मिन्कामाय ॥८॥ अथादित्याश्च ह वाऽअंगिरसश्चाऽउभ
ये दीक्षिताऽअस्पर्धंत वयं पूर्वे स्वर्गं लोकमेष्यामो वयं पूर्वऽइति ॥९॥
प्यप्राजोपत्याऽ वहुलि स्तोमे च्युत्रिंशः षष्ठे लेघु त्रिंशः समानिः स्वर्गं यद्वेतौ कुर्मस्य
तऽआदित्याः ——— पूर्व न्यच्छवंत तस्मादभिप्लवाः ॥१०॥ अन्वं च ऽइ वां जिरसः ॥
श्रवंत

सार्द्धास्तामेः सार्द्धः प्राष्ठेर्गु रूक्तिः सा पक्तिः स्वर्गो लोकः पशवः शान्यदस्य यां
स्मात्यछ्यः॥११॥ अग्नि ल्लकः षड हः॥ ष ड्वा हानि न वं स्यन्निल्लवं पंचा हः पंच
स्व हानि नवं ति यद्ध्याव प्रथम म म हस्त दु त्त म म ग्नि ल्लव च्चतुर स्यस्त्वारो हि
स्ता मा न वं ति त्रिच च्चंवद शः सप्त द शाऽएक विंशं इ ऽइ ग्नि ल्लव स्या ह
ध्या वृद्धि ज्योति र्गो रा यु रग्नि ल्लवा घा हा ह्वा द्येव सा म नो नबृ ता बृहद्ध्यं
तारूऽएवाग्नि ल्लवऽएकाहऽएकाहस्योहि स्तामे स्तायते वत साम्य ध्यानी द्वा
दशा स्तोत्राणि द्वा दश शास्त्राण्यवति ये ति स स प्तमोऽग्नि ष्टोमःऽएवमस घा
निष्टामाः संपद्यंता॥२॥ अर्द्ध प्रपाठकः॥ ६०॥ प्रातिर्हाको शांबेयः॥ को
पद्दि॥ हुरुविंदिरूद्दालकऽआरुणो ब्रह्मचर्यमुवास तं हो वाचः व प्रच्छ ॥पद्दि॥
कुमारकतिते पिता संवत्सरस्याहान्यमन्यातेति॥१३॥ दश॥ ६०॥
दशेति हो वाच दश वाऽइति हो वाच विराड्डु राजा यज्ञः॥१४॥ कति ते वति॥
नवेति हो वाच नव वाऽइति हो वाच नव वै प्राणाः प्राणैरु यज्ञस्तायतः॥१५॥
कति त्वेवेति॥ अष्टेति हो वाच अष्टा वाऽइति हा वाचाष्टाक्षरा गायत्री गा
यत्रो यज्ञः॥१६॥ कति त्वेवेति॥ सप्तेति हो वाच सप्त वाऽइति हो वाच
सप्तच्छंदांसि चतुरुत्तराणि छंदोभिरु यज्ञस्तायत॥१७॥ कति त्वेवेति॥
षडिति हो वाच षड्वाऽइति हो वाच षड्तवः संवत्सरः संवत्सरो यज्ञः स

तदु ५

मानमेतदह पैत्रायणीयो दयनीयो॥१८॥ कति त्वेवेति॥ पंचेति होवाच पंच
वा इति होवाच पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशुः पंचर्त्तवः संवत्सरस्य संवत्सराय
त्तः समानमेतदह पैङ्ग्य [illegible] महाव्रता॥१९॥ कति त्वेवेति॥ चत्वारीति
इति होवाच चतुष्पादाः पशवः पशवो यज्ञः समान
होवाच चत्वारि वा [illegible] जिह्वा॥२०॥ कति त्वेवेति॥ त्रीणीति होवाच त्रीणि वा
मेतदह पैङ्ग्य [illegible] त्रीन्दाः सित्रयो लोकास्त्रिसवनो यज्ञः समानमेतदह
इति होवाच [illegible] जितो॥२१॥ कति त्वेवेति॥ द्वे इति होवाच द्वे वा इति हो
पैदानि [illegible] द्विपुरुषः पुरुषो यज्ञः समानमेतदह पैतृक रसामानः॥२२॥
वाच द्वि वा
कति त्वेवेति॥ एकमिति होवाचाहरहरेवेति तदहरहरिति सर्वं संवत्सरं
ति पा संवत्सरस्यापत्निपत्स्या ह वा मताः संवत्सरस्यापतिपद्
यदाहाहस्माच्छुयांजायात सात्मानं वति संवत्सरोत्तम वति संवत्सरो
ऽपत्वाद्देवानप्यातीति॥२३॥ ब्राह्मणं॥ [illegible]
[illegible] ति सम्पन्नः॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]

यम १ एतद्दुहस्ये

व स्वर्गे लोके यतते ब्रह्महत्या स्वर्गं लोकमाप्नोत्यथ यो ब्रह्महत्यां कामस्तमेवैते
न वेविदवरुंधे ॥१॥ युद्धं बलद्विंशं सह ॥ दशरात्रस्य वितस्य घर्मं वानवमेवा
लिखिल्वा पष्ठ्या निर्मितं पृष्ठ्याद लिजिद्लिजितः स्वरसामानः स्वरसामन्यो
वि षुवान्विषुवतः स्वरसामानः स्वरसामन्यो विश्वजिद्विश्वजितः पृष्ठ्याः पृ
वि षुवा विलिखिल्वा ज्ञाऽआयुषीगाऽआयुष्मद्दशरात्रः ॥२॥ अथैत
यदाभि त्रवा ॥ यन्महाव्रतं पंचविंशं शाश्वत स्य सामानवति नाहुराष्ट्रे दाव
त दहरास्येत यां न स्तोत्रिय या स्तोमः ॥३॥ अलिखिल्वं पृष्ठ्ये पुरस्ताद्विषुवतः
त्ये न स्मान्नहो त र पुत्रषा अलिखिल्वः पिता पृष्ठ्यस्त स्मात्सर्वे व यस ॥१०॥
उपयंति पृष्ठ्यमनु पजीवंति पृष्ठ्यमुपरिष्टाद्विषुवतः पृष्ठ्यमुपयंत्यलिखिल्वमु
उत्राः पितरमुपजीवंति सपुत्रान्पिता पजीवत्युपहेवाऽ एनं पृष्ठ्यं वयसपु
त्ररं तस्माद्दुत्तरं वयसि पुत्रां जीवतियऽएवमेतद्वेद ॥ तदाहुः ॥ यद्व
त्राजीवंत्युपोत्तरं वयसे श्रेयात्कथमनागस्त्वीन्नवतीतियादश्वादेः प्रोयैलीयम
ब्राह्मिशं महरुपेत्य श्रेयात्स ॥५॥ तदाहुः ॥ यद्वादशमासाः संवत्सर
तिरात्र नुपयंति ते नेतिश्रयात् तमव रबा मता उत्परबा उमित्यवरबा
स्याथैतदहरुपेतीति यद्द्वि उव वे संवत्सरस्याद्विषुवानेगोनिमासाय
त्विवपरेबांध्येह त्र्यादामा विं

7

त्र वाऽआत्मा तदङ्गानि यत्रो ऽअङ्गानि तदात्मा न वाऽआत्माङ्गान्यतिरिच्यते ना
त्मानमङ्गान्यतिरिच्यन्त एवमु हैतद्द्वारषां विवपारषां च भवति ॥६॥ अ
थ ह वाऽएष महासुपर्णोऽएव यत्संवत्सरस्तस्य यान्पुरस्ताद्विषुवतः षण्मा
सानुपयन्ति सोऽन्यतरः पक्षोऽथ यान्षडुपरिष्टात्सोऽन्यतरऽआत्मा विषुवा
न्यत्र वाऽआत्मा तत्पक्षौ यत्र वा पक्षौ तदात्मा न वाऽआत्मा पक्षावतिरिच्य
त नात्मानं पक्षावतिरिच्येते एवमु हैतद्द्वारषां विवपरषां च भवति ॥७॥
तद्धकुः ॥ यत्पुरस्ताद्विषुवतऽऊर्ध्वस्तोमान्षण्मासानुपयन्ति षडुपरिष्टा
दावृत्तान्कथमस्यैतऽऊर्ध्वस्तोमाऽउपेतान्भवन्तीति यमेवामुमूर्ध्वस्तोमं
दशरात्रमुपयन्तीति तानिति ब्रूयाद्धविर्त्याहा वै महाव्रतं तन्न तास्तु कथमूर्ध्व
स्तोमैर्विषुवन्तमुपागाता रत्नमीमिति ॥८॥ तद्ध देवाऽऊचुः ॥ उपैतयज्ञे कैतु
जानीत यऽऊर्ध्वस्तोमा येन दमाधवामेति तऽएतमूर्ध्वस्तोमं दशरात्रम
पश्यन्संवत्सरविधृतस्य यः पृष्ठ्यः षडहस्त्रवृतः सर्व्रा म लोका अदोमाः
संवत्सरो दशरात्रमहः स्तनेनदा नुवं स्तदेभ्योऽति छत्तानि छत्तेद्वान्यस्मे
महाव्रतं यऽएवमेतद्वेद ॥९॥ थ वाऽ च तोक्राम्यारोहः ॥ आयत्ती
त्य नाति रात्राणां दयनीयमतिः त्र मभ्यारारोहन्ति च त्रिविंशं न महा

सध्यम

व्रतमग्निष्टवेन परमग्निष्टवं पृष्ठ्यो न परं पृष्ठ्यमतिजितां विश्वजितऽ स्वरसामभिः
परं स्वरसाम्भ्योऽथ तद् हरन्नस्यास्तुऽ देवयद्विषुवतमग्निहृविश्रयाद्ऽस तेरा
हति निर्नं पापीयानस्यास्तीति य एवमेतद्वेद ॥१०॥ अथ वेदऽ अतारांन्नि
वाहः ॥ प्रायणीयातिरात्र[illegible]चतुर्विंशं आयाके निवहति चतुर्विंशं मह स्वग्निष्ट
वा[illegible]याग्निष्टवः पृष्ठ्याय पृष्ठ्याग्निजितेन जित्स्वरसामन्यः स्वरसामानो
विषुवात विषुवां स्वरसामन्यः स्वरसामानो विश्वजिते विश्वजित्पृष्ठ्याय पृ
ष्ठ्याग्निष्टवायाग्निष्टवा गोऽ आयुर्भ्या गोऽ आयुर्भ्यो दशरात्राय दशरात्रो
॥त॥ महाव्रताय महाव्रतम् उदयनीयायातिरात्रायोदयनीयातिरात्रः स्वर्गायु ॥ज॥
ल्लाकाय प्रतिष्ठायाऽ अन्नाद्याय ॥११॥ तानि वाऽ एतानि ॥ यज्ञारण्यानि यज्ञकृत
त्राणि तानि शतऽरथाह्न्यान्यतारणतानि यद्वि[illegible] विद्वांऽस उपयंति यथा
रण्यान्यमुग्धाः श्वरतोच्चानां या वा पिपासा नापाप्मानोरह्नांऽसि सर्वरन्ने
वऽ हिवि नानशना यावा पिपासा वा पाप्मानोरह्नांऽसि सर्वं तथ य विद्वांऽ
सो यथा प्रवाहान्प्रवाहमेत यामवऽहेवतादवतायदेवतामुवसोर्य
ति त स्वस्ति स्वर्गं लोकऽ समश्नुवते ॥१२॥ तदाहुः ॥ कति संवत्सरस्या
हानि परो विकर्त[illegible]वां चीति सपाप्मानि सकृत्सकृदुपयंति तानि परांच्यथ
यानि पुनः पुनरस्तान्यर्वांचियर्वांचीतिहत्वविनान्युपासीत षडहयाकुर्या

वृत्तिमन्वावर्त्तते ॥ २३ ॥ ब्राह्मणम् ॥ प्राणो वै संवत्सरः ॥ तस्य प्राण एव प्राय
णीयोतिरात्रः प्राणो नहि प्रयन्ति ह्या गेवा ऽउदानीयमहर्घ्यो स्यानुद्यार उदानेन यद्यदा
उन्नेत ॥ १ ॥ अथ स्मिवदं चित्तिताहास्त्वाणि त्वावः षडहः ॥ तस्येदमेव प्रथममहस्त
स्येदमेव प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं गायत्र्याः
आयतने तस्मादियमासां ... सिष्ठा ॥ २ ॥ इदमेव द्वितीयमहः ॥ तस्ये
दमेव प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं त्रिष्टुभः
आयतने तस्मादियमास्य घर्षीयसि ॥ ३ ॥ इदमेव तृतीयमहः ॥ तस्ये
दमेव प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं जगत्या ऽआ
यतने तस्मादियमासां घर्षि[illegible]ः ॥ ४ ॥ इदमेव चतुर्थमहः ॥ तस्येदमेव प्रा
तः सवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं विराज ऽआयतन
नं विचिराट् तस्मादियमासां मन्नादितमा ॥ ५ ॥ इदमेव पंचममहः ॥ तस्येद
मेव प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं पंक्तेरायत
न पृथुरिवाव पंक्तिः तस्मादियमासां प्रथिष्ठाः ॥ ६ ॥ इदमेव षष्ठमहः ॥
तास्य दामेव प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनमति
मुतिछंदस ऽआयतने तस्मादयमासां चयिष्ठा गायत्र्यामत दह मेवातित

स्मादिदं फलकं कक्षसिध्यं सऽइतोऽसि लवः षडंदः सऽइतः सऽइतः सऽइतः
आत्मा पृष्ठ्यः ॥७॥ एतद्ध स्मा वै तद् द्विद्वानाह पैङ्ग्यः ॥ ल्लवं तऽइ वऽवाऽअग्निल्लवा
स्तिष्ठतीव पृष्ठ्यऽइति प्लवतऽइव ह्यु य संगे स्तिष्ठतीवात्मनेति ॥८॥ त्रि ऽएवा
स्य त्रिवृत् ॥ तस्मात्त्रिविधं भवति लघु गुधिमस्तिष्कः ॥९॥ ग्रीवाः पञ्चदश ॥
चतुर्दश वाऽएतासां करूकराणि वीर्यं पञ्चदशं त[...]ादे तानि ऽल्पवीतिः स
तीति रुरु भारं हरति तस्माद्ग्रीवाः पञ्चदश ॥१०॥ उरः सप्तदश ॥ अष्टा
व न्येज त्रवो ह्या व न्यु[...]रः सप्तदशं तस्मादुरः सप्तदशः ॥११॥ उदरमे
॥ ६॥ कविंशं ॥ विंशतिर्वाऽअन्तरुदरे कुन्तापान्युदरमेकविंशं तस्मादुद ॥ ६॥
रमेकविंशः ॥१२॥ पार्श्वे त्रिणवे ॥ त्रयोदशान्याः पर्शवस्त्रयोदशान्याः
पार्श्वे त्रिणवे तस्मात्पार्श्वे त्रिणवे ॥१३॥ अनूकं त्रयस्त्रिंशं ॥ द्वात्रिंशद्
द्वाऽएतस्य करूकराण्यनूकं त्रयस्त्रिंशं तस्मादनूकं त्रयस्त्रिंशं ॥१४॥
अयमेव दक्षिणः कर्णो निजित्वा ॥ यदि दमचना स्तु लं सप्रथमः स्वर
सामा यत्वत्कलं सद्वितीया यव ऽलं सतृतीया नासिके विषुवान्यदि
दमचणो मऽलं सप्रथमो वाक्साम मायत्वत्कलं सद्वितीया यच्छुलं
सतृतीयः ॥१५॥ अयमेवान्तरः कर्णो विश्वजित् ॥ उक्ता पृष्ठ्याभिप्लवा

यावत्वां त्वो प्राणो ततो ऽ अयुषी ऽ त्री मानिदन्त्रायत्रो मुख्यं महाव्रतमुदानऽ एवो
दयनीयायाति रात्रिऽ उदानं नक्षुधीति स्यए षसैवस्यायाध्या संप्रतिष्ठितः स
यो हैवमत्ऽ सं वृत्तमन्थ्या सं प्रतिष्ठितीघ द्प्रतितिष्ठति प्रजयापशुभिरस्मिं
ल्लोके मृतत्वेनामुष्मिन्॥२॥ ब्राह्मणम्॥६॥ यज्ञो लोकः॥ इदं त्रिवृदितिस
र्वं मन्त्यान्यमन्ति सपद्यमानो॥ कथं स्विद्यज्ञः पुरुषः प्रजापतिरन्यो
न्यं नातिरिच्यते तऽ एते॥१॥ यद्वद्धो स्तोमाऽ अनुयन्ति॥ यज्ञे स्वन्या वृद्धिः
सामन्त्रिः कल्प्यमानाः॥ कथं स्वित्ते पुरुषमाविशन्ति कथं प्राणः सयुजो
भवंति॥२॥ प्रायणीयो तिरात्रः॥ चतुर्विंशं ग्राम हम्वात्वाऽलिङ्गवाः पृष्ठ्याऽ इसाः।
कथं स्विचे पुरुषमाविशन्ति कथं प्राणाः सयुजो भवंति॥३॥ अभिजितो
स्वरसामानः॥ अत्ति कृष्णाःऽ उनयाता विषुवंतमुपयंति॥ कथं स्वित्त पुरुष
माविशंति कथं प्राणाः सयुजो भवंति॥४॥ त्रिवृत्सायाः॥ सप्तदशालिङ्गा
श्चय[illegible] त्रिंशौ नाश्चतुश्चत्वारिंश॥ कथं स्वित्त पुरुषमाविशंति कथं प्रा
णाः सयुजो भवंतीति॥५॥ त्रिरस्त्रिवृत्स्तौ पञ्चदशो स्यायीवाःऽ उरस्ऽ आढः
सप्तदशा लिङ्गाः॥ एकविंशं मुदरं कल्पयन्ति पञ्च प्रसीत्रि एव नामिक्षो॥
॥६॥ अस्ति प्लवाःऽ उनयुतास्य ब्राह्मणं हृदं इष्टं इति श्रीसाब्दति॥ अन्त्रम क

मस्य चतुरस्तु नूत्तरे तत्संवत्सरे ब्राह्मणाः कल्पयंति ॥७॥ कृत्तिकास्यानि जिह्वा जिह्वा ॥
अन्त्यो वा कृः स्वरसामानि कृत्तिकानस्यं प्राणं विषुवंतमाहुः एष्य आयुर्वै प्राणा व
तावं वा ॥८॥ अंगान्यस्य दशरात्रमाहुः ॥ मुखं महाव्रतं संवत्सरं ब्राह्मणाः
कल्पयंति ॥ सर्वस्तोमं सर्वसामानमेतं संवत्सरमध्यात्मं प्रविष्टं ॥ समं धी
ऽन्यात्मना कल्पयित्वा ब्रध्नस्याप्नोति विष्टपं जातशोकः ॥१॥ ब्राह्मणम् ॥२॥ पुरु
षो वै संवत्सरः ॥ पुरुष इत्येकं संवत्सर इत्येकमत्र तत्समं द्वावेव संवत्स
रस्याहोरात्रे द्वाविमौ पुरुषे प्राणावत्र तत्समं त्रय ऋतवः संवत्सरस्य त्र
य इमे पुरुषे प्राणा अत्र तत्समं चतुरक्षरो वै संवत्सरश्चतुरक्षरोऽयं
॥१०॥ यजमानोऽत्र तत्समं पंचर्तवः संवत्सरस्य पंचविधोऽयं पुरुषे प्राणा अत्र तत्समं
षडृतवः संवत्सरस्य षडिमे पुरुषे प्राणा अत्र तत्समं सप्तर्तवः संव
त्सरस्य सप्तेमे पुरुषे प्राणा अत्र तत्समं ॥११॥ द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य
द्वादशेमे पुरुषे प्राणा अत्र तत्समं त्रयोदश वै मासाः संवत्सरस्य त्रयो
दशेमे पुरुषे प्राणा नाभिस्त्रयोदश्यत्र तत्समं चतुर्विंशतिर्वै संवत्स
रस्यार्धमासाश्चतुर्विंशोऽयं पुरुषो विंशत्यंगुलिश्चतुरंगोऽत्र तत्सम
रस्याः षड्विंशतिर्वै संवत्सरस्य मासाः षड्विंशोऽयं पुरुषः प्रतिष्ठे ए
मं षड्विंशत्यौ वत्र तत्समं ॥१२॥ त्रीणि च वै शतानि षष्टिश्च संवत्सरस्यरा
त्रयः

अथ त्रीणि च शतानि षष्टिश्च पुरुषस्यास्थीन्यत्र तत्समं त्रीणि च शतानि
षष्टिश्च संवत्सरस्याहानि त्रीणि च शतानि षष्टिश्च पुरुषस्य मज्जानोत्र त
त्समं ॥३॥ सप्त च वै शतानि विंशतिश्च ॥ संवत्सरस्याहोरात्राणि सप्त
च शतानि विंशतिश्च पुरुषस्यास्थीनि च मज्जानश्चात्र तत्समं ॥४॥ द्वा
चैव सहस्राण्यष्टौ च शतानि ॥ संवत्सरस्य मुहूर्ता यावन्तो मुहूर्तास्ता
वन्ति पंचदश कृत्वः क्षिप्राणि यावन्ति क्षिप्राणि तावन्ति पंचदशकृत्व एतर्हीणि
यावन्त्येतर्हीणि तावन्ति पंचदश कृत्व इदानीनि यावन्तीदानीनि ता
वन्तः पंचदश कृत्वः प्राणा यावन्तः प्राणास्तावन्तोना यावन्तोनास्तावन्तो
निमेषा यावन्तो निमेषास्तावन्तो लोमगर्ता यावन्तो लोमगर्तास्तावन्ति स्वे
दायनानि यावन्ति स्वेदायनानि तावन्त एते स्तोका वर्षन्ति ॥५॥ एतद्ध स्म
वै तद्विद्वानाह वार्कलिः ॥ सार्वभौमं मेघं वर्षन्तं वेदाहमस्य वर्षस्य स्तो
कानिति ॥६॥ तदेष श्लोकोऽभ्युक्तः ॥ प्रमादन्यत्र परिवर्तमानस्तिष्ठन्ना
सीनो यदि वा स्वपन्नपि ॥ अहोरात्राभ्यां पुरुषः समेन कृतिनश्वं श्वा
सिति वापयानीति ॥७॥ तदेष श्लोकः प्रस्फकः । शतं ६ शतानि पुरुषः
साम नाष्टौ शता यन्मितं तद्दन्ति ॥ अहोरात्राभ्यां पुरुषः सामन्तताव
त्कृत्वः प्राणिति वापयानीति ॥८॥ ब्राह्मणं ॥१०॥ द्वादश ह वै सहस्र

...ध्यम॥

पर्यावर्तान्यासरथेदं

संवत्सराय दीदीक्षिरे। तेषां पंचशतानि संवत्सराणां पर्यावर्तान्यासरथेदं ... ॥१॥ ततो देवाः। एतद्ध
सर्वामवरुन्धामत्येस्तोमा यानि पृष्ठानि यानि छंदांसि। ... अश्विरासीत्तं ...
ह्यस्यायातयामापरस्तेनायातयामन्यायाश्चाद अश्विरासीत्तं ...
यातयामावाऽअस्मात्प्रदाऽअयातयाम्याहास्यत्रय्या ... यात्विज्यं कृते
यातयामावाऽअस्मात्छंदाऽअयातयाम्या ... यातयाम॥ ऽश्रावयास्तु
नवति यऽएवामत ... छंद॥२॥ तदितद्यजस्यायातयाम॥ ऽश्रावयास्तु
वति यऽएवामेतद्वेद॥ ... एतासां पंचानां याहृतीनां
ओषड्यजयेयजामहे वोषडिति तासां वाऽएतासां पंचानां याहृतीनां
श्रोषड्यजयेयजामहेवोषडिति ता ... श्रावयेतिचतुरक्षरम् अस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति
सप्तदश ... यजामह इति पंचाक्षरं॥३॥ द्व्यक्षरो वषट्कारः॥ सऽएष सप्त- ॥११॥
॥ ॥११॥ दशः ... प्रजापतिरधिदेवतं चाध्यात्मं च प्रतितिष्ठति ... सप्तदशो
... प्रजापतिरधिदेवतं चाध्यात्मं च प्रतितिष्ठति तद्विद्प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभि
प्रजापतिमधिदेवतं च मुष्मिं॥४॥ तदाहुर्देवाऽ ऊचुः॥ ऽउपतं यज्ञक्रतुं जानी
रस्मिंल्लोके मृतत्वे न मुष्मिं ... प्रतिमा कोहितोऽस्मिन्मनुष्याय सहस्रसंव
सरस्य प्रतिमा ... सहस्रसंवत्सरं
तयः सहस्रसंवत्सरं समाप्नुयादिति॥५॥ तद्विश्वजितामवस्थे पृष्ठे॥ पृष्ठस्य षडह
स्य ... समाप्नुयादिति ... तानि पृष्ठानि तानि छंदांसि॥ द्वी
स्याजः सर्वमपश्यंस्तोमानवति तानि पृष्ठानि तानि छंदांसि ...
पृष्ठ्यमेव षडहं॥ द्वादशाहस्याजः सर्वमपश्यंस्तोमा नवति तानि
पृष्ठानि तानि छंदांसि॥ द्वादशाहमेव॥ संवत्सरस्याजः सर्वमप
पृष्ठानि तानि छंदांसि॥ ...

र्यंस्तेदि स्तोमानवर्तितानि पृष्ठानि तानि छंदांसि ॥ ९ ॥ सा संवत्सरमेवातापश्चित स्याज्जः सवमप र्यंस्तादि स्तोमानवर्तितानि पृष्ठानि तानि छंदांसि ॥ ९ ॥
तापश्चितामवा ॥ सहस्र संवत्सरस्याज्जः सवमप र्यंस्तादि स्तोमानवर्तितानि
पृष्ठानि तानि छंदांसि ॥ १० ॥ साव संवत्सरं दीक्षानिति ॥ संवत्सरमुपसद्भिः
संवत्सरं सुत्याभिः ॥ ११ ॥ स यत्संवत्सरं दीक्षानित्येति ॥ य इदं मेवातनस
हस्र संवत्सरस्यावरुं धेथ यत्संवत्सरमुपसद्भिर्य इदमेवातनसहस्र
संवत्सरस्यावरुंधेथ यत्संवत्सरं सुत्याभिरुत्तमाइदमेवातनसहस्र
संवत्सरस्यावरुंधे ॥ १२ ॥ स व द्वादश मासान्दीक्षानिति ॥ द्वादशोपसद्भि
र्द्वादश सुत्याभिस्त स्युद्धि ः शस्वद्धि ः शाद शरावि वहुती वृहत्या विदवाः
स्वर्गलोके यतंत वृहत्यास्वर्गं लोकमाप्नुवंस्तथ एवैत वृहत्या
व स्वर्गं लोकं यतात वृहत्यास्वर्गं लोकमाप्नोत्यथ यो वृहत्यां कामस्तामवे
तानवैविदवरुंधे ॥ १३ ॥ तद्वाऽएततत्रेयांः सहक्रियात निरुक्तं सहदुक्थं
सवत्संवत्सरं दीक्षानितीति संवत्सरमुपसद्भिस्तेनास्याग्न्यको वात्पान
वाताथ यत्संवत्सरं सुत्याभिरेतिताव एवास्य महदुक्थमाप्तं भवति सवाऽ
एषऽएव सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमा यु तापश्चितऽएव प्रजानामग्रं जात्यै पश्चात्पश्चित ॥ १४ ॥
॥ ब्राह्मणम् ॥ १ ॥ प्रथम... ...का सरूयो २२ ग्रीत सु ॥

पुरुषं ह नारायणं प्रजापतिरुवाच ॥ यजस्व यजस्वेति स होवाच यजस्व य
जस्वेति वाव त्वं मामात्थ त्रिरयदिह सवः सवनानि तानि रुद्रा माध्यंदिनं प्रातः
न सवने नादित्यास्तृतीयसवनं नाथ मे मयज्ञवास्त्वे वयज्ञ उवास्तावे
वाहमास्य इति ॥१॥ स होवाच ॥ यजस्वेवाहावित्तत्तद्वद्यया मियथा तत्
उक्तानि मत्तिरिव सूत्रं ओता नि न विष्यति सूत्रमिव द्वामणा विति ॥२॥
तस्माउ ह तदुवाच ॥ प्रातःसवने बहिष्पवमाने उद्गाता स्यमन्वारभ्यासी
त यता सिगायत्रं छंदा अन्वारभ्य स्वस्तिमा संपारयति ॥३॥ अथ मा
ध्यंदिने पवमाने ॥ उद्गातारमन्वारभ्यासि सुपर्णो सित्रिष्टुप्छंदाः अनुत्वा
रभे स्वस्ति मा संपारयेति ॥४॥ अथ तृतीयसवने आर्भवे पवमाने ॥
उद्गातारमन्वारभ्यासीत् जगच्छंदा अनुत्वा रभे स्वस्ति मा
संपारयेति ॥५॥ अथ सदः स्थितेषु सदःस्थितेषु सवनेषु जपेत् ॥ मयि
भर्गो मयि महो मयि यशो मयि सर्वमिति ॥६॥ अयं वाव लोको भर्गः ॥
अन्तरिक्षलोको महो द्यौर्यशो याप्यन्ये लोकास्तत्सर्वं ॥७॥ अग्निरेव भर्गः ॥
वायुर्महः आदित्यो यशो ये न्ये देवास्तत्सर्वं ॥ ८ ॥ ऋग्वेद एव भर्गः ॥ यजु
र्वेदो महः सामवेदो यशो ये न्ये वेदास्तत्सर्वं ॥९॥ वागेव भर्गः ॥

प्राणोमनुष्य चक्षु यशायेन्येप्राणा स्तत्सर्वं ॥७॥ तद्वितीयात् ॥ स आन्नीध्रानात्मन्न
धि बिसर्ग्निषु लोके घात्मानमधात् । स वाँ दिव्यानात्मन्नधिबिसर्गेषु देवेषा
त्मानमधात् । सन्नो न्विदानात्मन्नधिबिसर्गेषुघे दघात्मानमधात् । सर्वां
न्प्राणानात्मन्नधि बिसर्ग्निषु प्राणेषात्मानमधा मि त्यच्छि तावे लोकाऽ अच्छि
तादेवाऽ अच्छिता वेदाऽ अच्छिता प्राणाऽ अच्छितं सर्वमच्छिता ह्वाऽ अच्छित
मुपसंक्रामत्यपपुनर्मृत्युं जयति सर्वमायुरेति य एवमेतद्वेद ॥११॥ ब्राह्मणम् ॥१॥
सा विशत् । हास्मिन्तं प्राणिपशुमालजन्ते ॥ अथ तर्हि प्राजापत्यं खो ह्य वसविता
सप्रजापतिरितिधदंत स्तस्मात्सन्युप्याग्नीध्रे नयजेरं नरहपातारवाग्निष्व
वयेदंजाघन्या पत्नीः संयाजयंति तस्यान्नोपपसदिति ततता यदानि कामेदी
क्षेत ॥१॥ तदुवऽ आहुः ॥ नानाधिष्ण्याऽ एवस्युर्यदि दीक्षितस्यापत पत्यर्थे
तो ग्नि होत्रे जुह्वद्व्रास त्रयद्य ग्रादा नवति स । सज्येन पुनरूप क्रयेत
नधुत्रिय तास्त्वेरव तुमग्निनिर्दृह त्यग्रवाग्निलिरितारयजमानोऽ आसता
ऽ इतिं तद्दाहवाहिताग्नेः कर्म समान धिष्ण्यास्त्वेव नवेति तस्यत देवब्राह्मणं
यज्ञरध्व रता ॥२॥ तदाहुः ॥ यस्मी वत्सराय सर्वं वत्सरा सदादीक्षेत कथमेषा
मग्निहोत्रं मनेत रितिन वेतीति ब्रते नेति अयानुग्राऽ ३ ॥ तदाहुः यसंवत्सराय

संवत्सरसदो दीक्षंते कथमेषां पौर्णमासं हविरनंतरितं भवतीत्या
ग्नेयेनैव पुरोडाशेनाचेति ब्रूयात् ॥४॥ तदाहुः ॥ यत्संवत्सराय संवत्सरस
दो दीक्षंते कथमेषां पितृयज्ञो नंतरितो भवतीत्यौपासनैरिति ब्रूयात् ॥५॥
तदाहुः ॥ यत्संवत्सराय संवत्सरसदो दीक्षंते कथमेषां मामावास्यं हवि
रनंतरितं भवतीति दध्नाचैव पुरोडाशेनचेति ब्रूयात् ॥६॥ तदाहुः ॥ यत्सं
13 वत्सराय संवत्सरसदो दीक्षंते कथमेषां माग्रयणेष्टि रनंतरिता भवती
ति सौम्येन चरुणेति ब्रूयात् ॥७॥ तदाहुः ॥ यत्संवत्सराय संवत्सरसदो दी
१३॥ क्षंते कथमेषां चातुर्मास्यान्यनंतरितानि भवंतीति पयस्ययेति ब्रूयात् ॥८॥
तदाहुः ॥ यत्संवत्सराय संवत्सरसदो दीक्षंते कथमेषां पशुबंधो नंतरि ॥१३॥
तो भवतीति पशुनाचपुरोडाशेन चेति ब्रूयात् ॥९॥ तदाहुः ॥ यत्संवत्सरा
य संवत्सरसदो दीक्षंते कथमेषां सोमो नंतरितो भवतीति सवानैरिति ब्रू
यात् ॥१०॥ तत्वा एवाम तु यष्टृ ऋतवः ॥ संवत्सरमपि यंति सयोहवमेताव
दृ ऋतून्नाहं संवत्सरं पीतिन्न दापयस्यच्छ गिलाकं भवति ॥११॥ संवत्स
रस्य समेतानि विदितव्यानि ॥ एकं पुरस्ताद्विषुवतो तातिरात्रमुपयंति त्युकमुप
रिष्टात्त्रयः पंचाशातं पुरस्ताद्विषुवतोग्निष्टोमानुपयंति त्रयः पंचाशात

मुपरिष्टाद्विंशति शतं पुरस्ताद्विषुवत उक्थ्यान्यहान्युपयंति विंशति
शतमुपरिष्टादिति नु यदुक्थ्या स्वरसामान उपयंति ॥ २ ॥ अथ यदग्निष्टो
मान् ॥ षड्विंशं शतं पुरस्ताद्विषुवतोऽग्निष्टोमाननुपयंति षड्विंशं शतमुप
रिष्टात् सप्तदश शतं पुरस्ताद्विषुवत उक्थ्यान्यहान्युपयंति सप्तदश शत
मुपरिष्टात् षट् पुरस्ताद्विषुवतः षोडशिन उपयंति षडुपरिष्टात् त्रिंशतं
पुरस्ताद्विषुवतः षडहानुपयंति त्रिंशतमुपरिष्टादेषा हास्य समता
समेन ह वा अस्यावृद्धिना न्यूनेनानतिरिक्तेनायनेनायनं भवति य
एवमेतद्वेद ॥ ३ ॥ ब्राह्मणं ॥ २ ॥ अध्यायः ॥ दीर्घसत्त्रं ह वा एत उपयंति ॥
येऽग्निहोत्रं जुह्वत्येतद्वै जरामर्यं सत्त्रं यदग्निहोत्रं जरया वा ह्येवास्मा
न्मुच्यते मृत्युना वा ॥ १ ॥ तदाहुः ॥ यदेतस्य दीर्घसत्त्रिणोऽग्निहोत्रं जुह्व
तोऽनारत्याग्नी पुनर्वा निर्मथ्याया सीदेवा वरेयुः किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्ति
रिति ऊर्ध्वी तादेव निघृतिमपीड्यार्थं यजेत तदु तन्वाद्रियेत मान्वा
एषु लोकाननु वितनुत योग्नोऽस्याधत्ता ॥ २ ॥ तस्यायमेव लोको
गार्हपत्यः ॥ अंतरिक्षलोकोऽन्वाहार्यपचनो द्यौर्लोक आहवनीयः

प्रथमर

कामन्वऽएषुलो किंकुर्यात् । सिपुर्त्तं वायुर्त्तं च संवत्सरेति यदि हास्याप्यंतरेता
ग्रामोग्नीन्विधायाग्ने वर्मे कावचनान्तिरक्षिन रिष्टिरिति हि वन्निधात ॥३॥ चेत्यो
हत्वा वपश्रावामेध्या ॥ दुर्वरा हऽएऽकः श्रात पो यद्यधिश्रितमग्निहोत्रं त
त्सताक्शिर्द्दसंचारं किंतत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्दुर्वाकेणाहवपस्या
दस्मा पहत्याथ हवनीयान्निर्वपेताघतीदं विष्णुर्विचक्रमऽइत्येतय
14 र्चो यज्ञो विष्णुस्तद्य एत निवपहमनुस तान्माजस्मनास्य पदमपिच पा
द्यो पामऽ इति घदंतस्तदुतथा न कुर्याद्यदाहिने तत्र ब्रूयादासांवाऽ य ए यज
॥१४॥ मानस्याघाप्सीद्धि प्रपरमासानाद्यूयतज्येष्ठ ग्रहणं रोस्य नीतीश्च ॥१४॥
वाहताछेवस्यात् ॥४॥ इत्थमेव कुर्वीत ॥ उदस्ताल्लीवि वादकमंडलुं वा
राहताहत्यादऽऽ आहवनीयान्निनयन्नियाद्दिदं विष्णुर्विचक्रम
इत्येतायेवर्चा यज्ञो वैविष्णुस्तद्यज्ञानेव यज्ञमनु संतानाति यद्वैयज
स्यरिष्टं यद्दशां तमाप्नोति तस्य सर्वस्य शांति रद्भिरेव नत्तच्छांत्या शमं
यत्यि तादेव तत्र कर्म ॥५॥ तदाहुः ॥ यस्यानिहोत्रं दोह्यमान स्कंदे
त्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति स्कन्नं प्रायश्चित्तं नास्ति मृ स्याद्भिरूप
निनीय परिशिष्टेन जुहुयाद्यद्यु नाचीष्वाल्ली स्याद्यदि वापि घृत स्कन्न

प्रायश्चित्तानेवाह्निरिमं स्याहि रूपनिनीय यदं न्याद्धिंदत्ते न जुहुयात् ॥ ॥६१०॥
अथ यत्र स्कन्नं स्यात् ॥ तदग्निमश्शोद स्कन्नं घितप्राजनीति यद्दावेस्कं ॥ह्रौ॥शान्ते
द स्यथ धीयत य दाधी यातथ प्रजायात त्वानि घोऽइ यदः र तः प यस्त
द स्यां त्या नो ऽयतादधाय नुष्याहा स्यात् तः स्त्रि कं प्रजायात यऽएवमेत
द्धु दा मुतावदि वा चर्षृती हो घध्र त्याद्य न स्प त पः प्रजा यात पुरूषाभ्र हु
त स्क दति पशुन्य स्त त ऽ इ दं सर्वे प्रजायते तद्धित्याहू यसी मे प्रजातिरन्ते
द्धु कु प्रजया पशुलिर्मे विष्यामिश्रे या त्ववि ष्यामीति ॥७॥ अथ यत्रा
व्रलिन्नं स्यात् ॥ तदुदस्थालीं विवोदकमंडलुं वानिं न पेयं द्धु यज्ञस्यारि
ष्टं यदुशांतमापो वि तस्य स वुस्य शांति रद्भि एवेन त्वका त्या त्रामयतिन्न
लुविः स्वरिष्य ताति वा इति नि र तावव्या हृति यः सर्वस्य प्रायश्चित्तीस
दन्ति न सर्वत्र प्रायश्चित्तिं कुरूत तपनि कपालानि सं चित्य यत्रन्न स्यादु
त स्यात्ते निव प द तादव तत्र कर्म ॥८॥ तद्दाहु ॥ यस्याग्निहोत्री दा
ह्यमानो पविशे कि तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति ता हो हवे यजुषोत्थाप
यं स्यु दस्था द्धृ व्यदिति रिती यं वऽ आदि ति रिमाममवा स्मा ए तदुत्था प
या मेऽ इति यदंतऽ आयुर्य इपता वधा द्दि त्या पुर रा स्मिंस्त द्धृ मस्तुति

यद्यामर

नुर्दंतऽइंद्राय वरुणवती माग मिती द्रियमेवास्मिंस्तद्दधमऽइति चदंतो मित्रा
यत्वरुणाय यच्चेति प्राणोदानौ वै मित्रावरुणौ प्राणोदानौ वैवास्मिंस्तद्दधमऽइति
स्तां चदेत स्यां तस्या माऽकुत्यां ब्राह्मणा यदद्यो धाम न स्या गमिष्य मन्येता त्वाऽएषा
पाप्मानं यजमानस्य प्रति दत्यापा विच्छदाति मेवास्मिंस्तत्या पाप्मानं प्रतिमुंचा
मऽइति चदंतः ॥ १॥ तद्धाह्मवाच याज्ञवल्क्यः ॥ अश्रद्दधा नूत्याद्रिणाऽप्र च न्यो
क्रामत्यायाऽ वाऽआकूतिं विध्यतीत्युमेव रूयोइ ऽ नेवेनां विविपेवा च्छा
पायदिति तद्य त्येवाताधा वयता श्वोवाश्वत यो वाग दाये तबलीव द्धं
वा युक्तास्त न दंऽप्रजिते न तात्रप्रजित न यम धा नां समीप्सतितं सं ॥१५॥
॥१५॥ मश्नुतऽएवमेवितया दंऽप्रजितया तात्रप्रजितया यद्वं स्वर्गं लोकं समी
प्सतितं समश्नुते ॥ १०॥ अथ ततोवारुतिः ॥ द्यौर्वाऽएतस्याग्निहोत्रस्था
णिरुत्तरय यमव द्यत्सा त्या ये पवतऽइयामक्षिचात्स्य वाग्निहोत्रस्थालीनवाऽ
एवं विदुषाग्निहोत्री न रूपति कुतयासो न रूयान्नेवं विदुषोग्निहोत्रघस्मो न रूपति त्री
कोपोष न रूयन्निवं विदुषोग्निहोत्रस्थाली निद्यात कुहो यनिद्यत श्रियो वेप
र्न्योवर्षति तद्वि या च्छुमाणाम्ममहिमानमुधाऽमय माणपा विदोच्छु
यान्नवि ष्यामीति तामाता नेवकुर्वीता तान्य वत वियध त्ऽइति दस्माहो
त्ताऽरताद व तत्र कर्म ॥ ११॥ तदाहुः ॥ यस्याग्निहोत्री [redacted]
दोहमानावारूयेत किं तत्र कर्म कायायमिति रितिस्तेव माग्नियेयास्यदेत

देव तत्र कर्म ॥ १२ ॥ आह्लनन्त ॥ तदाहुः ॥ यस्याग्निहोत्री लोहितं दुहीत
किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति व्युत्क्रामतेत्युक्त्वा मेक्षणं कृत्वा तां नाहुर्यपवनं परिश्र
यितां विभृयात्तस्मिन्नन्नेच्छु पयित्वा तस्मिन्स्त्रुक्ष्लौ जुहुयाद्दनिरुक्तो वै प्रजापतिः
प्राजापत्यं समग्निहोत्रं सचैवाऽअनिरुक्तं तदानेन सर्वेण प्रायश्चित्तिं
कृतं तां तस्यैवा स्यामादुह्यां ब्राह्मणाय दद्याद्यमनस्याऽगमिष्यन्मन्येत
चित्रा वाऽएषा पाप्मानं यजमानस्य प्रतिदृश्य दुह्या लोहितं दुह्य आर्त्ति
मेवास्मिन्नस्या पाप्मानं प्रतिमुञ्चत्यथ यदन्यद्विंदत्तं न जुहुयाद्दन्तोत्तानिव
तदर्त्तं पिहृस्य निष्कृत्यैतास्वेव तत्र कर्म ॥ १ ॥ तदाहुः ॥ यस्याग्निहोत्रं दो
ह्यमानं ममध्य मा पद्येत किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्धैके होत
व्यं मन्यंते प्रयतमेतान्नि तस्याहोमाय कल्पतेन विंदेवाः कस्माद्ध्येनवीन
स्रोते बीन्न सीताऽइतुदेवाऽइ कमेव कर्षा जाहुपत्याद्दुल्मुकं तस्मिन्निरुह्य त
स्मिन्नेन दुह्लेन स्मं स्त्रुक्ष्लौ निनयेद्दड्रूपनि नयत्यद्दिरे न दाप्नोत्यथ
यदन्यद्विंदत्तं न जुहुयाद्दतादेव तत्र कर्म ॥ २ ॥ तदाहुः ॥ यस्याग्नि
होत्रं दोह्यमानं ममध्यमापद्येत किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति य
एवातं गारान्निरूह्य पृथग्धिश्रयित्वा थ्रवतितान्प्रत्युह्यत स्मिन्ने
न दुह्लेन स्मं स्त्रुक्ष्लौ निनयेद्दड्रूपानि नयत्यद्दिरे न दाप्नोत्यथ य
दन्यद्विंदत्तं न जुहुयाद्दतादेव तत्र कर्म ॥ ३ ॥ तदाहुः ॥ यस्याग्नि

होत्रमधिश्रितममेध्यमापद्येत किंतत्र कर्म्म काप्रायश्चित्तिरिति यएव
वितं गार्हा निरूढायथ्याधिश्रितं भवति तद्येन चेत्स्त्रीजुहुयात्तदुतमङ्
तं यदाहेन त्त्विषुजुहोति तत्तं तं यद्दे नास्तेनेवानेगमयतितान्नाजते
मङ्गि रूमनिनयत्व्यद्भिः परदामे स्यथ यदं न्यद्धि दत्त नच्छेकुर्यादतदेवतु
त्रकर्म्म ॥४॥ तदाहुः ॥ यदधिश्रितेग्निहोत्रे यजमानाम्रियेत किंतत्र कर्म्म
काप्रायश्चित्तिरिति तादेवेनदभिपर्याधाय प्रविष्यं दयेद्यथो खल्वाहुरेताव
तीसर्व्वस्य हविषे ये प्रायश्चित्तिरित्यतादेव तत्र कर्म्म ॥५॥ तदाहुः ॥
यस्याग्निहोत्रं॰ सृष्टमुन्नीतं॰ स्कन्ददिति किंतत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति ॥१६॥
स्कन्नप्रायश्चित्तेनाभिमृश्याद्भिरूपनिनीय परिशिष्टेन जुहुयाद्यद्युना
वीमृकल्या यदि वाभिघेत स्कन्नप्रायश्चित्तेनेवाभिमृश्याद्भिरूपनिनी
य यच्छ्लाल्यां परिशिष्टं॰ स्यात्तेन जुहुयात् ॥६॥ तद्धैके प्रतिपारस्य ॥
यस्थाल्यां परिशिष्टं भवति तेन जुह्वति तदु तथा न कुर्यात् स्वर्ग्यं वाऽएत
द्यदग्निहोत्रं यथाहैतत्र क्षुपास्मृतं न्वा अथ यं॰ स्वर्गाल्लोकाद्वारू
न्नास्य ह॰ स्वर्ग्यमिव नविषतीतीश्वरो हतधिव स्यात् ॥७॥ इष्ट
मिव कुर्यात् ॥ तदावापविशे यच्छ्लाल्यां परिशिष्ट॰ स्यात्तदेस्माऽउन्नी
याहरणुस्तद्धि कऽउपवन्दीत जुतादिष्टं वाऽएतद्यातयामवाऽएतान्नितस्य

ह्ता तव्यमिति तदु तन्नाद्रियेत यदा वा एतद्यातयामाध्येन कुविरातं च नं ऊर्ध्वत
तस्माद्घत्स्थाल्यां परिशिष्टं स्यात्तद्धस्मा उन्नीया हार्य्युर्ध्वुतत्र नस्याद्घद
व न्य द्विदं दत्तदग्नावधिश्रित्याज्ज्यात्या पः प्रत्याप्नीया ह्वीस्यतद्दादाद्दि त्वान्नेष्या
मीत्युक्तं च नवस्यथात्र यथो न्नीतामवास्मा उन्नीयाहारयुस्तन कामं जुहु
यादद तदिव तत्र कर्म ॥ ८ ॥ तदाहुः ॥ यस्याग्निहोत्रं उपसृष्टं उन्नीतममेध्यमा
पद्यते किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्धैक आहुः तद्योम न्यं तत्प्र यतमेतान्न
तस्माहामाव कल्पते न वा विदुः कस्माच्चन बीन त्वां तदृति तद्धैक उत्सिच्य
ब्रह्म यन्ति तदु तथा न कुर्याद्याहुतिं तत्र कुर्यात् स्वरासिचत न्वा एवं यमग्निहोत्रं
ब्रह्म दीयं युजमानः परासिञ्चत इति श्रियो ह तस्यैव स्याद्दिशेमेव कुर्याद्दा
च्चिप्रेयं युज मानः परासिच्य तस्मिन्नाधायाग्नि वनीयादद्दि त्वा प्रसन्न स्मातिरु च्चतस्मिन्ने
दुवनीय समिध मन्वाधायायां वनी यादद्दि त्वा
दुवनीय संस्थु स्त्रीणि न पादद्धि रूपनि न पत्यद्धि रन दा प्रोत्पथ मद
न दुष्ले न संजु हुयाद्द तादिव तत्र कर्म ॥ ९ ॥ तदु दाहुः ॥ यस्याग्निहो
त्रयद्धिं दद्दत्ते न जुहुयात् तदिव तत्र कर्म
त्रंर्थ ऋद्धु न्नीतमुपरिष्टादवद्य च्छिंतत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्धि
त्रं ऋद्धु न्माशुक्रमाग न्नुपमा दिवाः प्रातेव च्छेया न विष्यामीति तात
घाहुपरिष्टां तदिवतत्र कर्म ॥ १० ॥ ब्राह्मणे तमाधमे तदाहुः ॥ यस्य व
न कामं जुहुयाद्द तदिव तत्र कर्म ॥ यथाग्निरनुगच्छेत्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति
स्यामा जुहुयाद्धुता या

दर्शे वा ए तस्तेीय द्धिरण्यं पुत्र विपुत्र स पिता यः पिता स पुत्रस्तस्माद्धिरण्यमभिजुहुयात् २
यमभिर्वै श्राद्धं श्राकलनं चिदन्तमस्य स्याभिजुहुयादेव दारो दारावग्निरिति
च दद्दारो दारो मध्य वाग्निर्वै घृतं स्पृष्टेव चैव्ये वा न नरस्तद्धिरण्यमभिजुहुया
देतद्देवतत्र कर्म॥२॥ तदाहुः॥ यस्याहवनीयमनुद्धृतं पुरोग्निहोत्रादनुगच्छे
त्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति गार्हपत्यादेवैनं प्राञ्चमुद्धृत्यापसमाधायाग्नि
ग्निहोत्रं जुहुयात्स यद्यपि शाश्वतामेव कुर्वः पुनः पुनरुद्धृतानुगच्छेद्गार्हपत्
त्यादेवैनं प्राञ्चमुद्धृत्योपसमाधायाग्निहोत्रं जुहुयादेतद्देवतत्र कर्म॥
॥ १७॥ तदाहुः॥ यस्य गार्हपत्योनुगच्छेत्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्धैके
उल्मुकादेव निर्मन्थति यातावे पुरुषस्यात्मता न रथतितता वै सतस्य प्रा
यश्चित्तिमिच्छतऽइति चेदन्तस्तदुतथा न कुर्याद् उल्मुकाद्धावैवावादायमरेयु
उल्मुकस्य वा द्वेषं मित्रमेव कुर्यादुल्मुकादङ्गारमादाय तमरण्यारत्नि
उल्मुकस्य वापादुपहतं काममाप्नोति यदुल्मुकमथ्यादुपातायारे तदेवत्
विमथ्य यापादुपहतं॥ तदाहुः॥ यस्याग्नावग्निमन्युद्धरयुः किं तत्र कर्म का प्रायश्चि
त्र कर्म॥३॥ तदाहुः॥ यस्याग्नावग्निमन्युद्धरयुः किं तत्र कर्म का प्रायश्चि
त्तिरिति तीश्वरो वा ऽएतौ सपद्याज्ञातौ यजमानस्य प्रजां च पशूंश्च निर्दह
स्तदभिमन्त्रयेत समितं सकल्पेथां सप्रियावरोचिष्णू सुमनस्यमानौ॥
इषमूर्जमभि संवसानौ॥ सं वां मनांसि सं व्रता समु चित्तान्याकरं॥

अग्नेपुरीष्याधिपातन्वखन्त्य इषमूर्जं यजमानायधेहीति शांतिमेवास्यामेतद्
दधति यजमानस्य प्रजात्यै पशूनां महिम्ने सायं ॥४॥ यद्यु अस्य हृदयं द्यवलिखेत् ॥
अग्नयेऽप्सुमतेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्यावृत्त मद्दज्ञसामिधेनीरनु
ब्रूयाद्धात्रे धावाज्यभागौ चिराजोत्स याज्ये अथैतयोर्याज्यानुवाक्ये अग्निना
ग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा ॥ हव्यवाड् जुह्वास्य इत्यथ याज्या त्वं ह्यग्ने
अग्निना विप्रो विप्रेण सन्सता ॥ सखा सख्या समिध्यस इति शांतिमेवास्या
मेतद्दधति यजमानस्य प्रजात्यै पशूनां महिम्ने सायं ५ तदेवतत्र कर्माप ॥
तदाहुः ॥ यद्यस्याहवनीयेननुगतमाहृपत्यानुगच्छेत्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्ति
रिति तं हैक ततएव प्रांचमुद्धरंति प्राणा वा अग्नयः प्राणानेवास्मा एतदुद्ध
राम इति वदंतस्तदु तथा न कुर्याद्याहे नं तत्र ब्रूयात्प्राचां न्या अयं यज
मानस्य प्राणान् भ्रातृव्यं यजमान इतीश्वरो हताथैव स्यात् ॥६॥
अथ हैक एव पश्चेनमाहरंति ॥ प्राणोदानाविमाविति वदंतस्तदु न कुर्याद्याहे
नं तत्र ब्रूयात्प्राचां न्या अयं यजमानस्य प्राणान् भ्रातृव्यं
यजमान इतीश्वरो हताथैव स्यात् ॥७॥ अथ हैकपश्चिमं माहरंति ॥
प्राणोदानाविमाविति वदंतस्तदु तथा न कुर्यात्स्वर्गेवा एतद्यदग्निहोत्रं
याहेनं तत्र ब्रूयात्प्रतिं न्या अयं स्वर्गाल्लोकाद्यारुरुक्षन्तास्यदर्भं

प्रमर

स्वर्ग्यमिव न क्षिप्यतीतीश्वरो ह तथैव स्यात् ॥७॥ अथ ह के न्यं गार्हपत्यं मंथंति ॥
तदु तथा न कुर्यात् द्यावाहि नं तत्र ब्रूयात् द ग्न न्नीऽ अयमधि द्विषंतं भ्रातृव्यमजीज
न तच्छिद्रेष्य द्विषन्भ्रातृव्याजनिष्यते ब्रियत मां स्ताऽस्यतीतीश्वरो ह तथैव
स्यात् ॥८॥ अथ हाह के नु गमयान्यं मंथंति ॥ तस्याशा ह्नयादपि यस्य रिक्ति
18 क्षमनन्तद जीजनत नास्य दायादश्चनपरि भ्रोच्यतऽइतीश्वरो ह तथैव स्यात्
॥९॥ इत्थमेव कुर्यात् ॥ अरण्या रग्नी समारोह्याद दऽ दवसा यतिमंथ्य जुहु
यादिति ॥ तथा ह न कांस्वन परिभ्वहो करोति नेवादेसानऽउऽ अस्या लितास
द्व सन्त होथा ह ॥१०॥ ब्राह्मणम् ॥५॥ अथ प्रातर्नस्मान्युद्धृत्य ॥ गोमयेनालि ॥१९
॥ त्रऽ कुर्तेन वति ॥१०॥ सा मारो ह प्रत्यवस्यति मथित्वा गार्हपत्य मुद्धृत्यास्वनी
प्या रण्योरेवा यी स मारो ह प्रत्यव नमभ्याय पथिकाऽत्त ष्टाकं पालं पुरो डाशं निर्वपित स्या
पमाहृत्या न्वाहार्य पत्र दश सामिधेनीरनु ब्रूयात् घृतं घा वा ज्य न्नागा छिरा जास
हूताऽए वसपत्र हृश्या ऽ अघ्ये त याज्या नुवाक्ये हविर्घो ऽ अघ नं पथस्वा दवाजसा ॥
याज्याऽ आगत य इंद्र सुकृत वि ध्यथ याज्या दवानाम पि पंथामगन्म यच्छकवाम
आग्नेय यजेषु सुवादृ ॥ अग्निर्विद्वान्त्स यजात्स इदुहोता सोऽध्वरान्त्स ऋतून्क
तदनु प्रवादृ ॥ अग्निर्विद्वान् पथि. क स्पथा मपि नेता सऽएव नं यज्ञं पथमपि नय
त्य यातीत्यग्निर्वै पथि. कस्पथा मपि नेता स ऽ एव नं यज्ञ पथमपि नय
त्यत दवतत्र कर्म्म ॥११॥ न हाडु ॥ यस्याग्नय. स. ऽ स्यज्योर न्कि. तत्र कर्म्म

काष्ठायक्षित्तिरिति स खदिपरस्तात् हृदं नत्रीयात्तस्मद्धि घास्य रक्षान्मांमृत्क्रमा
गन्नुपमां दिवाः त्रात्स्वं चक्षुष्यान्त्र विष्यामीति यद्घुऽस्य हृदयं व्य वलि खदगन्नये हि
वि च चषाकपालं पुराडाशं निर्वपेत्तस्मा वत्ताऽएवं सप्तदशसामिधे नीरनु ब्रूया द्वा
त्रं घावाज्यभागौ चिराजो संयाज्ये अथैते याज्यानुवाक्ये इते चिद्ध्यगात
ज्जाता सा ऽ अग्ने नामा सः श्रवेश्रुचयश्च रंति ॥ तु विंम्रद्दासा दिव्या नव ग्वाव
थ नावनंति इषत्रा रुजं त्वऽइत्युयाज्या त्वामग्न मानुषीरीऽते चिशा होत्रा वि
दं विविचिंरत्नधातमं ॥ गुहासंतं सुभग विश्वदर्शतं तु विष्वणसं सुयजे
घृतश्रियमिति त्यथो ह या खाद्धि वतो भ्रातृव्या व्याप्नि वृत्तस्तत्तत्काम ऽएतया यजे
त चिहि वा स्माद्धर्तृतऽएतदेव तत्र कर्म ॥ ३ ॥ य इद्धयमिताद हृदन्नत्नीयात ॥
त द्धि घादलि द्विषं तं भ्रातृव्येन विष्यामि श्रेयासं विष्यामीति यद्घुऽस्येह
दयं व्य वलि एवं दग्नये संवर्गाय ाष्टाकपालं पुराडाशं निर्वपेत्तस्या वत्ताऽ
एवं सप्तदशसामिधेनीरनु ब्रूया द्वात्रं घावाज्यभागौ चिराजा संयाज्ये
अथैते याज्यानुवाक्ये परस्याऽअधि संवतावरा ऽअभ्यातर ॥ यत्राह
मस्मि ता ऽअव त्युथ याज्या मानोऽअस्मिन्महाधने परावृङ्ग्धा रत्नं घृथा ॥
संवर्ग रयिंजय त्यथो ह या खाद्धि वतो भ्रातृव्या व्याप्नि वृत्त हेतत्तत्काम ऽए

सु ६ २

चयामर २

तयाप्यजेत संहृत्वास्मा द्धृङ्गः ऽ एतादेवतत्र कर्म्मो॥ ३॥ तदाहुः॥ यस्याह्वे द्युतोद
ह्हिर्कितत्र कर्म्म का प्रायश्चित्तिरिति तद्विद्या उपरिष्टान्मा शुक्रमागन्तुपमांद
वाः प्राजनुवं च्छुयान्त्रविव्यामीति यच्छुघ्नुः ऽ अहृदयंव्यवलिखेदग्नये शुम
ते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्या वृत्ताः ऽ एव सप्तदश सामिधेनीरनुब्रू
१९ याद्वार्त्रघ्नावाज्यभागौ विराजौ संयाज्ये ऽ आग्नेय्यौ याज्यानुवाक्ये ऽ आप्स्व
ग्ने सधिष्टव सौषधीरनुरुध्यसे॥ गर्भे संजायसे पुनरित्यथ याज्याग्नेः ऽ
अस्यौषधीनां गर्भौ वनस्पतीनां॥ गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो ऽ अपाम
।१९२।। सीति शांतिमेवास्या मेतद्ददति यजमानस्य प्रजायै पशूनामहिंसायाः ऽ ॥१६॥
एतादेवतत्र कर्म्म॥ ४॥ तदाहुः॥ यस्याग्नयामेध्यैरग्निभिः संसृज्येरन्कि
तत्र कर्म्म का प्रायश्चित्तिरित्यग्नये शुचये ष्टाकपालं पुरोडाशन्निर्वपेत्तस्या
वृत्ताः ऽ एव सप्तदश सामिधेनीरनुब्रूयाद्वार्त्रघ्नावाज्यभागौ विराजौ संयाज्ये ऽ
आग्नेय्यौ याज्यानुवाक्ये ऽ अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः॥
शुची रोचत ऽ आहुतः ऽ इत्यथ याज्या उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते॥
तव ज्योतींष्यर्चय ऽ इति शांतिमेवास्या मेतद्ददति यजमानस्य प्रजायै
पशूनामहिंसायाः ऽ एतद्देवतत्र कर्म्म ५॥ तदाहुः॥ यस्याहवनीय

मनुद्धृतमादित्योऽभ्यस्तमियात्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरित्यते विरजम
याचिश्चे देवाग्निस्तस्मादपप्रयंति तद्दाहो बुध्यते यस्माद्देवाऽग्नेरपप्रयंति
तामनुव्यृद्धिं यश्च वेद यश्च न तोऽनुगावाहनुरनुद्धृतमस्याग्निमगा
दिति तत्रेष्टं कुर्याद्धिरितद्विहिरण्यं दर्भे प्रबध्य पश्चादुद्धर्त्तवै ब्रूयाच्च देतस्य
रूपं क्रियते य एष तपत्यथो य एष तदह्नो रूपं क्रियते पवित्रं दर्भाः प
वयस्यैवैनं तदथैनमादीप्य प्राञ्चं हरेदुद्धरेति ब्रूयाद्ब्राह्मणोऽप्यार्षेयमु
द्धरेद्ब्राह्मणो वा आर्षेयः सर्वा देवताः सर्वाभिरेवैनं तद्देवताभिः सम
र्द्धयति तमुपसमाधाय प्रतिपरेत्य गार्हपत्य आज्यमधिश्रित्याग्निहोत्र
स्रुच्या वा चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा समिधमुपसंगृह्य प्राङुदाद्रवत्य
थाहवनीये समिधमन्वाधाय दक्षिणं जान्वाच्य जुहोति विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहेति स यथा ब्राह्मणमावसथवासिनं कुर्वीत मुद्दवहतो
वसैत्र यतिवमे वितद्विश्वान्देवानुपमन्त्रायते जानन्तिहि नमु
वाहि नमावर्त्तेतऽएतद्देवतत्र कर्माऽऽधीत दाद्वुः॥ यस्याहवनीयमनु
द्धृतमादित्योऽभ्युदियात्किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिरित्युत्ताविरजमयो
घिश्चे देवाग्नेस्मादृषिवाऽसापप्रयंति तद्दाग्नेय ध्यात यस्माद्देवाऽग्ने
वप्रयंति तामनुव्यृद्धिं यश्च वेद यश्च न तोऽनुगावाहनुरनुद्धृतमस्या

यमर

न्युद्गादिति तत्र कं कुर्याद्यजतां हि रश्म्यं दर्शे प्रबध्य पुरस्तात्तत्र विद्यात्स्ते
द्वे द्रमसो रूपे क्रियात दोत्रिवैवंद्रमास्तद्वाद्वे रूपे क्रियते पविनं दर्शन्
पव प स्यावेनं तद्द्यधर्ममादीपां त्वेवं हन्तावेद्भया ह्रा ज्वलत आविद्य
उद्धरेद्धा ज्वलता वा आर्षेयः स वा देवताः सर्वा ज्ञातिस्त्वेनं तद्देवताभिः
20 समर्धयति तमुप समाधाय प्रतिपरित्य गार्हपत्याद आज्यमधिश्रि
त्योद्वास्योत्सूयावेक्ष्य यथागृहीतमाज्यं गृहीत्वा समिधमुपसंगृह्य
प्राङ् द्रवद्यथा हवनीय समिधमन्याधायेदं हविरुज्जनं वाच्य जुहो
॥२०॥ ति विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति सा सा वै वर्युन्नेहावत त्रका वनातिर्न ॥२०॥
रिष्टिर्भवति यत्र बाप्रायश्चित्तिः क्रियत एतदेवतत्र कर्म्म ॥७॥ ब्राह्मणम्॥२॥
॥ यद्यदोर्घं सन्न्यग्निहोत्रं जुहुक स्रुवस न्निधीयेत जुहुयुरस्मा
तु दकः ॥ इति तद्वाह होतव्यमेन्यत आगतामिति तदु तथा न कुर्यादित
द्वनाय इति तस्मिन्यदि नं शवदह्या याऽइव जुहुयुर्वे ज्ञायवाऽएष
स्थानो वाऽएष तस्मिन्यदिनं शवदह्याऽइव जुहुयुर्वै ज्ञायवाऽएष
आहुतिन्य स्तस्थानः सहेन समृत्पमालमद्य पूः सवतेः ॥८॥ अथ हे
कऽआकः ॥ एवामुवान्वाहिताऽअद्धयमानाः शायौरं निति तदु तथा न
कुर्यादतस्थानो वाऽएष तस्मे यादनं शवदह्या याऽइ त्वं धीरन्यह्वाय

यवाऽएषऽआकृतिभ्यस्तस्थानःसादेनममृष्यमाणास्त्रप्रऽसचात॥२॥अथाहैके
रत्योः॥अग्नीसमारोपनिदधतितमाहातनिर्मर्थ्यतितदुतथानकुर्याद्दतस्था
नावाऽएषतस्मिन्यद्‌नऽशावदह्यायाऽइवनिर्मन्थ्ययुयन्नायवाऽएषऽआ
कृतिभ्यस्तस्थानःसादेनममृष्यमाणस्त्रप्रऽसवत॥३॥दुच्छमेवकुर्यात्॥
निवान्यवत्सामिष्टेविब्रूयात्तस्मिपयसाजुहुयाद्दात्तेवाऽएतत्प्ययोयन्निवान्य
वत्सा याऽआत्तेमितदग्निहोत्रंयन्मतस्यतदात्तेनैवतदात्ते
निष्कृत्यश्रेयान्भवति॥४॥तदप्युपमाञ्जि॥यद्वौरथौमृदितौसमागच्छेतांस्या
दवान्यतरःस्पदायेति॥५॥तस्यवाऽएतस्याग्निहोत्रस्योपचारः॥प्राचीनावीति
दोहयतियज्ञोपवीतीवेदादेवान्योदोहयत्यच्छेवैपितॄणां॥६॥नांगारऽसधि
श्रयति॥यदङ्गारऽअधिश्रयाद्देवत्राकुर्याञ्झहैपश्चाद्दुर्लेनेसमदधिलानि
रूहत्तास्मिन्नेनदधिश्रयतिपितृदेवत्यममेवैनंतत्करोति॥७॥नावज्योतयति
नापःप्रत्यानयति॥यद्वावज्योतयेद्यद्दपःप्रत्यानयेद्देवत्राकुर्यान्तित्रि
प्रतिष्ठापऽहरतियत्रिःप्रतिष्ठापऽहरेद्देवत्राकुर्यात्सकृद्देवनिकर्षन्हरति
पितृदेवत्यमेवैनंतत्करोति॥८॥नोन्निष्यामीत्याह॥नवतरुन्नयतिय
दुन्नेष्यामीतिब्रूयाद्यच्चतुरुन्नयेद्देवत्राकुर्यात्सकृद्देवतूष्णीन्यक्य
र्यस्पतिपितृदेवत्यमेवैनंतत्करोति॥९॥नोपरिष्टात्समिधमेनस्यहरति॥

यज्ञोपरिष्टात्समिधमन्वस्यद्दूरे ह वत्त्राकुर्याद्दि घस्ताडुपास्य हरति पितृदेव
त्यमेवैनं तत्करोति ॥१०॥ नोत्तरतो गार्हपत्यमेति ॥ यद्युत्तरतो गार्हपत्य
मियाद्ध वत्त्राकुर्याद्दक्षिणतो गार्हपत्यमेति पितृदेवत्यमेवैनं तत्करोति ॥११॥
अथ यां न्यमन्नुदीचीं नाग्राति दक्षिणानि नवति ॥ दक्षिणाग्रा तिता निकरोति
पितृदेवत्यमेवैनं तत्करोत्यथाहवनीये समिधमभ्याधाय सव्यं जान्वा
॥२१॥ च्य सकृदेव तूष्णीं न्यक्च्य वर्षयति पितृदेवत्यमेवैनं तत्करोति नोदिंगयति ॥२१॥
नाप मष्टे न प्रोक्षति नोद्दुन्दयति पितृदेवत्यमेवैनं तत्करोति ॥१२॥ तदाहुः ॥
यदेष दीर्घसत्त्र्यग्निहोत्रं जुहोत्यथ वसन्निय प्रेतः कथमेनमग्निभिः कुर्यु
रिति तदाहुरेकदं न्वाहरति तमाहुतमग्निभिः संदधाप्यर्येति तदु तथा न कुर्या
यथान्यस्यां त्वचानो एतैः सिक्त्वं तदन्यस्यां प्रजिजनयिषेत्ताद्दक्तदक्ष्णीन्ये
तान्याहृत्य कृष्णाजिने न्युप्य पुरुषविधिं विधायोताग्निभिः प्रच्छाद्याज्येना
भिघार्य तमग्निभिः समुपोषन्त इद्देनं स्वाद्यान्नः प्रजनयतीति ॥१३॥
तदु हैके ग्रामाग्निना दहन्ति ॥ तदु तथा न कुर्याद्देष वै विश्वाङ्क्रव्यादग्निः
स हैनमीश्वरः सपुत्रं सपशुं समेतोः ॥१४॥ अथ हैके प्रदव्येन दहन्ति ॥
तदु तथा न कुर्याद्देष वा ऽअशान्ताग्निः स हैनमीश्वरः सपुत्रं सपशुं

प्रदग्धाः ॥१५॥ अथ हैक ऽउल्मुकेन दहंति ॥ तदु तथा न कुर्याद्द्विषवैद्दि
त्याग्निः स्याहेनमीश्वरः सपुत्रं सपशुमत्तिसंततः ॥१६॥ अथ हैकं तार
णाग्नीश्चिति विज्वा ॥ तमग्निभिः समुत्पाबत्येतद्वि यजमानस्यायतनं
न४ यदंतारणाग्नीनिति तदु तथा कुर्याद्याहिनं तत्र ब्रूयान्मध्ये वाऽ अयं ग्रा
मस्याश्रासनमजीजनत छित्रे स्याश्रासनं जनिष्यात प्रियतमं६ राल्स्य
तीतीश्वरो हृत थैव स्यात् ॥१७॥ ब्राह्मणम् ॥१७॥ अथ ह स्मा ह नाको मौद्ग
ल्यः ॥ मरिष्यंतं स्व यजमानं मन्येत यत्रैवास्माऽ आशासने जाबित॥
स्यात्तदरण्योरग्नी समारोह्य निर्मथ्य जुहुयुस्त सैव यदास्माल्लोका
द्यजमानः प्रेयात् ॥१॥ अथैनमंतरणाग्नीश्चिति विज्वा ॥ तमग्निभिः
समुपोषेदिति तदु तथा न कुर्याद् तस्थानो वाऽ एव तस्मिन्यदिनं६ शव
द्धा याऽ इव जुहुयुर्यज्ञो यवाऽ एषऽ आहुतिर्न्यस्त स्थानः स हैन
म मष्यमाणस्त प्रदं६ सच्चतो ॥२॥ इच्छमेव कुर्यातो ति सूऽ एव स्थाणीर
ध्यावेब्रूयात्तासु गाः स्यान्निवर्ज्य बलानि चावधायनान्नाग्निषु
प्रवेज्यो चेष्टतं स तप्यादग्न्याजायरंस्तेऽरं नं दह युस्तथा ह
ते तर वदग्धो भवति नाप्रत्युत्क्रामिवा ॥३॥ तस्मादप्येतर्हि बिलान्युत्तक्तौ ॥

मध्यम २

ग्यऽ अग्निरग्नेरध्यजायत शोकात्पृथिव्याऽ उत त्वा दिवस्परि ॥ येन प्रजाश्चि
श्वकर्म्मा जजान तमग्ने हेडः परि ते वृणक्त्विति यथर्क्षं ब्राह्मणाः ॥४॥
अथैनं चितिपुरीषं कृत्वा ॥ अस्यां पुरीषं प्रतिष्ठापयति पुरीषं वाऽ इयमेतत्पु
रीषऽ एवैतत्पुरीषं दधाति यो ह वाऽ अस्थिषा कलास्पुरीषात्तस्य
हविर्दग्धायि सृगालः संभवति न सृगालः संभवदिति तदु तथा नर्कौ
र्यो च्छिद्रा धुकाहास्य प्रजा भवति तमेतरतः प्रवाल्याज्येनान्वनक्तिम
ध्यमेव " न तत्करोति ॥५॥ अथास्य सप्तसु प्राणायतनेषु ॥ सप्त
॥२२॥ हिरण्यशकलान्यस्यति ज्योतिर्वाऽ अमृतं हिरण्यं ज्योतिरेवा ॥२२॥
स्मिंस्तदमृतं दधाति ॥६॥ अथैनमेतदग्नौ चितिं चित्वा ॥ कृष्णा
जिनमुत्तरलोमप्राचीनग्रीवं प्रस्तीर्य तस्मिन्ननग्नं निपाद्य जु
हु घृतेन सर्वं दक्षिणे पाणौ वा दधाति सव्यऽ उपभृतमुरसि ध्रुवां
मुख ऽवग्निहोत्रहवणीं नासिकयोः स्रुवौ कर्णयोः प्राशित्रहरणे शीर्षं
ण्य मसं प्रणीताप्रणयनं पार्श्वयोः स्फ्यऽ दारुपात्रीं समवत्तधा
नीं पृषदाज्यवतीं शिश्ने श्रोण्योः शम्या मांड्यो रंत दृषा ऽ खावं न्व
गुल्फ खलं च मुसलं चांतरत्लेष्वन्यानि यज्ञपात्राणि दक्षिणे

ह्वाविनमुपस्पृशं
।तिर

पात्तो स्यचं ॥७॥ स ऽ एष यज्ञायुधी यजमानः ॥ यथा बिन्यदामो प्रमतीया
द्देवमेव यो ऽस्य स्वर्गो लोको जितो भवति तमत्यत्येति तमतःसंताप्या ऽ
अग्नयो यथा पुत्राः पितरं प्रोष्य प्रमागतं ऽ शिवमुपस्पृशन्त्येवं ऽ शिवं ऽ
प्रदेवेनं कल्पयन्ति ॥८॥ तं यदि गार्हपत्यः प्रथमः प्राप्नुयात् ॥ तद्विद्यात्प्र
तिष्ठ ऽ एनमग्निः प्रथमः प्रापत्प्रतिष्ठास्यति न प्रत्येव तस्मिं लोके स्थास्यति
त्य स्मा सप्रत्यंच इति ॥९॥ अथ यद्याहवनीयः ॥ तद्विद्यान्मुख्य ऽ एनमग्निः
प्रथमः प्रापन्मुखतो लोकानाजेषीन्मुखमेव तस्मिं लोके भविष्यंतीये स्मा
सु स्युं च ऽ इति ॥१०॥ अथ यद्यन्वाहार्यपचनः ॥ तद्विद्यादन्नाद ऽ एन
मग्निः प्रथमः प्रापदन्नमत्स्य स्यं न मे व तस्मिं लोके स्योति ये स्मा स्य
च ऽ इति ॥११॥ अथ यदि सर्वे सह रुन्त्य ॥ तद्विद्यात्कल्याणं लोकमजैषीदिति
तान्य स्मिन्विज्ञानाति ॥१२॥ तं वा ऽ एतौ ॥ यजमानात्मा ऽ इति मन्तत तो ऽ जु
ह्वाति सा ऽस्य स्वर्गो लोको जितो भवति तत्र ऽ आहुतिमयो मृतः संभवति
॥१३॥ अथ यान्यस्म मयानि च मन्नम यानि भवन्ति ॥ तानि ब्राह्मणाय दद्
याच्छ वो दुहं तं मन्येतु य स्तानि प्रतिगृह्णात्य य प ऽ एतेनान्यमन्य व हर
यु तु पो वो ऽ अस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा तदेनं प्रतिष्ठापयति ॥१४॥

अथैतामाकूतिं जुहोति ॥ पुत्रो वा भ्राता वा यो वान्यो ब्राह्मणः स्याद स्मा
च्चमोघिज्ञातासि च्छदयं जायतां पुनः ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहे
त्यनपेक्षमाणस्याप उप स्पृशेति ॥१५॥ ब्राह्मणम् ॥ द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः
23 कंडिका संख्या ॥२५॥ सोमो वै राजा यज्ञः प्रजापतिः ॥ तस्यैतास्तन्वो या
एता आकूतिर्जुहोति ॥१॥ स यद्यनु स्याच्छि ॥ यां तत्र ति देवतामन्ये त य
तामनुसमीच्यं जुहुयात् यदि दीर्घोप सर्च्चाहवनीय दि प्रसुत आग्नी
ध्रे चि वा एतद्यज्ञस्य परूंसि सा तय धलतिसा येवतर्हि तत्र देवतानु
॥२३॥ वति तयैवैतां देवतया यज्ञस्य च्छिपयत्यति तया देवतया यज्ञं प्रति सं ॥२३॥
दधाति ॥२॥ स यद्यनेन मनसान्निध्यातः ॥ यज्ञो नापनमेत् स्वर्मपि
ने स्वाहेति जुहुयात् स्वरमेवाहिंसत तर्हि नवत्यपपाप्मानं हतः उत्पवेन
यज्ञो नमति ॥३॥ अथ यद्यग्ने यो वाग्लिव्याहृतेः ॥ यज्ञो नापनमेत् प्र
जापतये स्वाहेति जुहुयात् प्रजापतिर्हिंसत तर्हि नवत्यपपाप्मानं
हतः उत्पवेन यज्ञो नमति ॥४॥ अथ यस्य राजानं नमस्छित्या ॥ नाहरं
तः एपुरं ध्यसे स्वाहेति जुहुयाद् घोहिंसत तर्हि नवत्यपपाप्मानं
हतः उत्पवेन यज्ञो नमति ॥५॥ अथ यदि सातः ॥ किंचिदापद्यत सविन्ने

स्वाहेतिजुहुयात्सविताहिसतर्हिनवस्यपपाप्मानं हतउपेनंयज्ञोनमति॥६॥
अथयदिदीक्षासु॥ किंविदापद्येतविश्वकर्मणास्वाहेतिजुहुयाद्विश्वकर्मा
हिसतर्हिपाप्मानं हतउपेनंयज्ञोनमति॥७॥ अथयदिसोमक्रयण्यां॥
किंविदापद्येतपूष्णेस्वाहेतिजुहुयात्पूषाहिसतर्हिनवस्यपपाप्मानं हत
उपेनंयज्ञोनमति॥८॥ अथयदिक्रयायोपावहृतः॥ किंविदापद्येतेन्द्राय
चमरुद्भ्यश्चस्वाहेतिजुहुयादिंद्रश्चहिसतर्हिमरुतश्चनवस्यपपाप्मा
नं हतउपेनंयज्ञोनमति॥९॥ अथयदिपल्यमानः॥ किंविदापद्येतासु
रायस्वाहेतिजुहुयादसुराहिसतर्हिनवस्यपपाप्मानं हतउपेनं
यज्ञोनमति॥१०॥ अथयदिक्रीतः॥ किंविदापद्येतमित्रायस्वाहेतिजुहु
यान्मित्रोहिसतर्हिनवस्यपपाप्मानं हतउपेनंयज्ञोनमति॥११॥ अ
थयद्युद्यतवासनः॥ किंविदापद्येतविष्णवेशिपिविष्टायस्वाहेतिजुहु
याद्विष्णुर्हिसतर्हिशिपिविष्टोनवस्यपपाप्मानं हतउपेनंयज्ञोन
मति॥१२॥ अथयदिपर्युह्यमाणः॥ किंविदापद्येतविष्णवेनरंधिषाय
स्वाहेतिजुहुयाद्विष्णुर्हिसतर्हिनरंधिषोनवस्यपपाप्मानं हतउपे
नंयज्ञोनमति॥१३॥ अथयद्यागतः॥ किंविदापद्येतसोमायस्वाहेति

२५

जुहुयात्सोमो हि स तर्हि नं वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं यज्ञो नमति ॥ १४ ॥
अथ यद्यासंघामासन्नेः ॥ किंचिदापद्येत वरुणाय स्वाहेति जुहुयाद्वरु
णो हि स तर्हि नं वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं यज्ञो नमति ॥ १५ ॥ अथ यदि य
ज्ञाग्नीध्रगतः ॥ किंचिदापद्येताग्नये स्वाहेति जुहुयादग्निर्हि स तर्हि नं
वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं यज्ञो नमति ॥ १६ ॥ अथ यदि हविर्धानगतः ॥
किंचिदापद्येतेन्द्राय स्वाहेति जुहुयादिन्द्रो हि स तर्हि नं वस्यप पाप्मानं हतः
॥२४॥ तुपेनं यज्ञो नमति ॥ १७ ॥ अथ यद्युपावह्रियमाणः ॥ किंचिदापद्येत ॥२४॥
पर्वते स्वाहेति जुहुयाद्दथवौ हि स तर्हि नं वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं
यज्ञो नमति ॥ १८ ॥ अथ यद्यंशुषु न्युप्तः किंचिदापद्येत विश्वेभ्यो देवेभ्यः
स्वाहेति जुहुयाद्विश्वे हि स तर्हि देवा नं वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं यज्ञो
नमति ॥ १९ ॥ अथ यद्याप्याय्यमानः ॥ किंचिदापद्येत विष्णवे आप्री
तपाय स्वाहेति जुहुयाद्विष्णुर्हि स तर्ह्याप्रीतपा नं वस्यप पाप्मानं
हतस्तुपेनं यज्ञो नमति ॥ २० ॥ अथ यद्यभिषूयमाणः ॥ किंचिदापद्येत
यमाय स्वाहेति जुहुयाद्यमो हि स तर्हि नं वस्यप पाप्मानं हतस्तुपेनं य
ज्ञो नमति ॥ २१ ॥ अथ यदि संभ्रियमाणः ॥ किंचिदापद्येत विश्वाव

स्वाहेति जुहुयाद्दिक्षु हि स तर्हि नैवस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२२॥
अथ यदि दिक्षु यमानः ॥ किं विद्वांपद्येत द्या यव स्वाहेति जुहुयाद्द्युर्हि स तर्हि नै
वस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२३॥ अथ यदि दिक्षु तक्षत किं विद्वांपद्ये
त शुक्राय स्वाहेति जुहुयाच्छुक्रो हि स तर्हि नैवस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो
नमति ॥२४॥ अथ यदि नीरस्थः ॥ किं विदांपद्येत शुक्राय स्वाहेति जुहुया
च्छुक्रो हि स तर्हि नैवस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२५॥ अथ
यदि सक्तुस्थः ॥ किं विदांपद्येत मन्थिने स्वाहेति जुहुयान्मन्थी हि स तर्हि नैव
स्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२६॥ अथ यदि चमसप्रणीतः ॥
किं विदांपद्येत विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति जुहुयाद्विश्वे हि स तर्हि देवा नैव
स्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२७॥ अथ यदि होममायाद्यतः ॥
किं विदांपद्येतासविस्वा स्वाहेति जुहुयाद्दसु हि [redacted] नैवस्यपपा
प्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥२८॥ अथ यदि दूयमानः ॥ किं विदांपद्ये
त रुद्राय स्वाहेति जुहुयाद्रुद्रो हि स तर्हि नैवस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो
नमति ॥२९॥ अथ सद्यस्त्या हृतोः ॥ किं विदांपद्येत वाताय स्वाहेति जु
हुयाद्वातो हि स तर्हि नैवस्यपपाप्मानं हत्वा उपेनं यज्ञो नमति ॥३०॥

अथ यदि ज्वरितः स्यातः॥ किं विदापद्येत ज्वरसे स्वाहेति जुहुयात् ज्वरचक्रोसि
तर्हि नव स्वपपापानां हतउपेन यज्ञो नमति॥३१॥ अथ यदि च्यवमानः॥
किं विदापद्येत च्यावनाय स्वाहेति जुहुयाच्च्यावनोसि तर्हि नव स्वपपापा
नां हतउपेन यज्ञो नमति॥३२॥ अथ यदि नाराशंसे पुंसनः॥
किं विदापद्येत च्यवनो नाराशंसे स्वर्न्यः स्वाहेति जुहुयात्त्विसरोहि
स तर्हि नाराशंसो न्नव स्वपपापानां हतउपेन यज्ञो नमति॥३३॥
अथ यद्यवनेथा प्याद्यतः॥ किं विदापद्येत सिंधाय स्वाहेति जुहुयात्
२५॥ सिंधुर्हि स्मस तर्हि नव स्वपपापानां हतउपेन यज्ञो नमति॥३४॥ ।२५॥
वर्षियमाणः॥ किं विदापद्येत समुद्राय स्वाहेति जुहुयात्स
अथ यद्यनु नव स्वपपापानां हतउपेन यज्ञो नमति॥३५॥ अथ
मुद्रोहिस तर्हि॥ किं विदापद्येत सलिलाय स्वाहेति जुहुयात्सलिलोहिस
यदि प्लुतः॥ नव स्वपपापानां हतउपेन यज्ञो नमति॥३६॥ तावाएतः॥ वरु
तर्हि नव स्वपपापानां तमाज्याहुतीर्जुहोति त्रयस्त्रिंशद्वै देवाः प्रजापतिश्चतुस्त्रि
शं एतद्वै सर्वे देवा यज्ञं निषज्यति सर्वे देवा यज्ञं प्रतिसंदधाति॥३७॥
ततो ब्रह्मैव जुहुयात्॥ नो ब्रह्मा वै यज्ञस्य दक्षिणत आस्ते ब्रह्मा
यज्ञं दक्षिणतो गोपायति यदि तु ब्रह्मा न विद्याद्यपि यऽएव कश्च विद्या

सजुकृत्या द्रुह्ना एत्वा मंत्र्य ब्रह्म णाति स्पष्ट स्तासां वा ऽ एता सां व्याहृतीनां
वै धुता वसिष्ठो हत्रिशिराजं त्रि दांव कारता ऽ हिंद्रो लिंद द्यौ ॥ ३८ ॥ स हो वसि
ष्ठ त्रिशिराजं स्रवि चेच्छ ता मे ब्रूहीति स होवाच किं मम ततः स्यादिति
सर्वं स्य वात प्र जुस्य प्राय श्चित्तिं ब्रूयात् रूपं वत्वा द र्शा यियपेति स होवाच
य न्लुाम सर्वं स्य प्र जुस्य प्राय श्चित्तिं ब्रूयाः किम स स्या यं त्वं रूपं दर्शये
थाऽ इति जीव स्वर्गे ऽ एवा स्माल्लोकात्प्रेयादिति ॥ ३९ ॥ तातो हैता मृषि रिंद्रा
पत्रि राज मुवाच ॥ इयं वि त्रिराडिति तस्मा द्या स्थितु यिष्ठं लभते स ऽ एव
श्रेष्ठो भवति ॥ ४० ॥ अथ हैतामि द्रः ऽ ऋषाय ॥ प्राय श्चित्ति मुवाचाग्नि होत्रा
द ग्र ऽ आम हत ऽ उ का त्ता हा स्मिताः पुरा व्याहृतीर्वसिष्ठ ऽ एव विद्र स्तस्मा
द स्म पुरा ब्रा सिष्ठ ऽ एव ब्रह्मा भवति यतस्त्वे ना ऽ आप्यत र्हि य ऽ एव कश्चा
धी ते ता ता प्यत र्हि य ऽ एव कश्च ब्रह्मा भवति स हा वै ब्रह्मा भवितुम र्हति
स वा ब्रह्म नि त्या मंत्रितः प्रतिष्ठ ऽ या य ऽ एवमेता व्याहृतीर्वेद ॥ ४१ ॥
"ब्राह्मणम् ॥ १ ॥ त्रिशीर्षं रूपं वित्वा धूमं द्रोह द्रो तं त्वष्टा ह त पुत्रो न्ये च र त्सो
नि व र ली य मां प द्र ऽ सो म मा हर त्त स्यं द्रो य द्रु वत्रा सं हृत्वा प्रास हा सो
म म पि ब त्स त्रि षड्रा च्छे त्त स्यं द्रि यं वी र्यं मंगा दं गा दस्रवत् ॥ १ ॥ तस्या च्छि
न्या भि म वा तेजो ऽ स्रवत् ॥ सो ऽ जः पशु रभवद् ततो ऽ धय त्पु न्मे भ्या स्त गो धूमा

मध्यम २

यदश्रुस्तस्तत्कुवलं ॥२॥ नासिकाभ्यामेवास्य वीर्यमस्रवत् ॥ सोविः पशु
रभवन्नेबोधे यच्छ्लेष्मलमासाऽउपवाको यस्म्मीहा तद्बदरं ॥३॥ मुखादेवा
स्य बलमस्रवत् ॥ स गौः पशुरभवदृषभस्तोक्म फेनास्तेयवा यत्ल्नि
हास्तत्कर्कन्धुः ॥४॥ श्रोत्रादेवास्य यशोस्रवत् ॥ तदेकशफमभवद
श्वोश्वतरो गर्दभः ॥५॥ स्तनाभ्यामेवास्य शुक्रमस्रवत् ॥ तत्पयोऽभव
त्पशूनां ज्योतिरुरसऽएवास्य हृदयात्त्विषिरस्रवत्स नयपापाष्ठिहा नो
न्नवद्ध यस्मात्ं राजा ॥६॥ नाभ्याऽएवास्य भ्राजोस्रवत् ॥ तत्सीसमभवन्ना
॥२६॥ यान हिरंण्यं एतसेऽएवास्य रूपमस्रवत्तत्सुवर्णं हिरण्यमभवच्छिश्ना ॥२६॥
दवास्य रसोस्रवत्सा परिस्रुदभवत्श्रोणीभ्यामेवास्य नेनोस्रवत्सासु
रान्नवदन्नस्य रसः ॥७॥ मूत्रादेवास्य ओजोस्रवत् ॥ स वृकोऽभवदारण्या
नां पशूनां जूतिरूवध्यादेवास्य मन्युरस्रवत्स व्याघ्रोऽभवदारण्यानां
पशूनां राजा लोहितादेवास्य सहोस्रवत्स सिंहोऽभवदारण्यानां प
शूनामीशः ॥९॥ लोमभ्य एवास्य चित्तमस्रवत् ॥ तच्छ्यामाकाऽअभ
वन् त्वचऽएवास्यापचितिरस्रवत्सोऽश्वत्थो वनस्पतिरभवन्मांसेभ्यऽ
एवास्योर्गस्रवत्सऽउदुम्बरोऽभवदस्थिभ्यऽएवास्य स्वधास्रवत्स न्यग्रो
धोऽभवन्मज्जभ्यऽएवास्य भक्षः सोमपीथोस्रवत्ते व्रीहयोऽभवन्नेवमस्यं

जिघांसति वीर्यात्तियुदकामयत ॥ ९ ॥ अथ हैतर्हि । नमुचिनासुरेण सह चचार
स ऽ एतद्धत नमुचिरेषु नवेऽयमनुद्धेतास्येन्द्रियं वीर्यं सोमपीथमन्ना
द्यं हराणीति तस्यैतया सुरयेन्द्रियं वीर्यं सोमपीथमन्नाद्यमहर
स ह न्यार्त्तः शिश्ये तं देवा ऽ उपसमेत्य जिमार श्रेष्ठो वा नायमभूत्तमिमं
पाप्माविदद्धंत मं भिषज्यामेति ॥ १० ॥ तेऽश्विनावब्रुवन् ॥ युवं वै ब्रह्माणौ
भिषजौ स्थो युवमिमं भिषज्यतमिति ताववृतामस्तु नौ भाग ऽ इति ते ब्रुवं
न्नयऽएष आजः स वां भाग ऽ इति तथेति तस्मादाश्विनो धूम्रो भवति ॥ ११ ॥ ते सर
स्वतीमब्रुवन् ॥ त्वं वै भेषज्यमसि त्वमिमं भिषज्येति साब्रवीदस्तु मे भा
ग ऽ इति ते ब्रुवन्नयऽएष आविः स ते भाग ऽ इति तथेति तस्मात्सारस्वतो
मेषो भवति ॥ १२ ॥ अथाब्रुवन् ॥ एतावद्वा ऽ अस्ति न्नतर्हि यावदय
मृषभ एषा स्थिवायमस्त्विति तथेति तस्मादैन्द्र ऋषभो भवति ॥ १३ ॥ ता
वश्विनौ च सरस्वती च ॥ इन्द्रियं वीर्यं नमुचेराहृत्य तदस्मिन्पुनर
दधुस्तं पाप्मनोऽत्रायन्त सुत्रातं बतैनं पाप्मनोऽत्रास्महीति तद्वाव
सौत्रामण्यभवत्तत्सौत्रामण्यै सौत्रामणीत्वं त्रायते मृत्योः पाप्मनः
मप पाप्मानं हते य एवमेतत्सौत्रामण्यै सौत्रामणीत्वं वेद त्रयस्त्रिं

मध्यम ३

शं दक्षिणा भवंति त्रयस्त्रिंशद्धि तं देवता ऽअभिषज्यंस्तस्मादा दक्षिणे भिषजं
दक्षिणा ऽइति ॥१४॥ ब्राह्मणम् ॥२॥ अपवा ऽएतस्मात् ॥ तेज ऽइंद्रियं वीर्यं
क्रामति यः सोमं मातिपवत ऽऊर्ध्वं वा वाचैव ॥१॥ तदाहुः ॥ अनेवा ऽ
एतद्ब्राह्मणस्य यत्सोमो नाभवि सोमेन ब्राह्मणः सोमवामी स्यो वा ऽ
आलेभ्य स ऋतिं न प्राप्नोति यो वा लपशुभ्यः स्यत्पशुं न विंदते स
सोमवामी पशवो हि सोम ऽइति ॥२॥ स ऽएतमाश्विनं धूम्रमालभेत ॥
सारस्वतं मेषमैंद्रमृषभन्मा श्विनो वै देवानां भिषजो ताभ्यामे
॥२७॥ वैनं भिषज्यति सरस्वती भिषजं तया वास्मिन्भेषजं करोति इंद्र ऽइंद्रियं ॥२७॥
वीर्यं तेनैवास्मिन्निंद्रियं वीर्यं दधाति ॥३॥ चक्षुर्वा ऽआश्विनो तेजः ॥
वीर्यं तेनैवास्मिंश्चक्षुरेवास्मिंस्तेजो दधात्यथो श्रोत्रं समानं
यदाश्विनो भवति चक्षुरेवास्मिंस्तेजो दधात्यथो श्रोत्रं समानं
यदाश्विनो भवति चक्षुश्च श्रोत्रं च ॥४॥ प्राणः सरस्वती वीर्यं ॥ यत्सारस्वतो भवति प्रा
हि व चक्षुश्च श्रोत्रं च ॥ प्राणः सरस्वती वीर्यं यथो ऽअपानं समानं हि प्राणश्चापा
नामेवास्मिंस्तद्वीर्यं दधात्य
नश्च ॥५॥ वागिंद्रो बलं ॥ यदैंद्रो भवति वाचमेवास्मिंस्तद्बलं दधात्य
नश्वं:६० थो मनः समानं हि वाक् मनश्च ॥६॥ आश्विनी रजाः ॥ सारस्वती
रवीरिंद्री गौर्व ऽइत्याकुर्यादात पशवः ऽआलभ्येत ऽएतानिश्व

देवतान्निरेतान्पशूनवरुंधे ॥७॥ वृतउवानु विश्रुर्नवति ॥ यस्माऽएव वेकृशा फमवरुंध।
आरण्यानां पशूनां लोमानि नवं स्यारण्यानां पशूनामवरुंध्ये वृकलोमानि नवं
त्याजऽएव वृजन्तिमारण्यानां पशूनामवरुंधे व्याघ्रलोमानि नवंति मन्युमेव श
ज्यमारण्यानां पशूनामवरुंधे सिंहलोमानि नवंति सहऽएव शामारण्यानां
पशूनामवरुंधे ॥८॥ ब्रीहयश्च श्यामाकाश्च नवंति ॥ गोधूमाश्च कुवलानि चोपवा
काश्च बदराणि च यवाश्च कर्कंधूनि च शष्पाणि च तोकानि चेत्यमेव ग्राम्यं
चान्नमारण्यं चावरुंधे थोऽउत पिनवान्नेन यथारूपमिंद्रियं वीर्यमात्मं धत्ते
॥९॥ सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणाति ॥ उर्णासूत्रेण तोक्मानि सूत्रवैद्यान्युत्तर याविऽएत इप
मयसश्च हिरण्यस्य च यत्सीसं समुत्तय तं सौत्रामण्यां विश्वपशुर्बंधश्चानयस्या
वरुंध्यै ॥१०॥ ऊर्णास्तुकास्त्रेण तोक्मानि क्रीणाति ॥ तद्वाऽएतत्स्त्रीणां कर्म यदूर्णासूत्रं कर्म वाऽ
इंद्रियं वीर्यं तादृ तदुत्सी नक्ष्णस्त्रीषु तद्यादद्विंद्रियं वीर्यं मस्सीनेन्द्रे स्त्रीषु तादृवा
वरुंधे ॥११॥ तद्वितदन्यद्यथैव ॥ सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणातीति तन्न द्वितिन
वाऽएषु स्त्रीन पुमान्यत्क्लीबो नहिन्न पशुर्बंधः सौत्रामणीति वदंतस्तद्वु तथा
न कुर्याद्दुनयं वै सौत्रामणी विश्वपशुर्बंधश्च यद्दृढवाऽएतन्मनुष्येषु य
त्क्लीबा यद्दूमुख्वाऽएवतमतस्य वा हिंदधति यतथा ऊर्घ्वेति सामवित्क्रयिणा
व क्रीणीया त्सामो वै सौत्रामणी यदेस मख्वाऽएवतत्सोमस्य पंकरोति यद्दस्य

समृध्यै ॥१२॥ शाताता तृण्मा कुंञ्जी भवति ॥ बकूधे वहिः सव्यस्रवदथो शातो भा नो वे
यज्ञो यज्ञम् एवावरुन्धे सतं भवति सादमेवावरुन्धे यव्यं भवत्यन्नाद्यस्यैवावरुध्यै प
वित्रं भवति पुनाति ह्येनं वाला भवति पाप्मनो व्यावृत्त्यै सुवर्णं हिरण्यं भवति
रूपस्यैवावरुध्यै शातमानं भवति शतायुर्वै पुरुषः शतेन्द्रिय आयुरेवेन्द्रि
28 यं वीर्यमात्मन् धत्ते ॥१३॥ आश्वत्थं पात्रं भवति ॥ अपचितिमेवावरुन्धे औ
दुम्बरं भवत्यूर्जमेवावरुन्धे नियग्रोधं भवति स्वधामेवावरुन्धे स्त्रान्यो भ
वति पृथिव्या एवान्नाद्यमवरुन्धे ॥१४॥ पालाशान्युपशयानि भवन्ति ॥ ब्रह्म
॥२८॥ वै पलाशो ब्रह्मणैव स्वर्गं लोकं जयत्यपाष्ठिहृदयं पत्रं भवति त्विषिमेव व ॥२८॥
ज्यैष्ठ्य सामेवरुन्धे षड्विंशादत्तानि भवन्ति षड्विंशदक्षरा वै बृहती बार्हताः
पशवो वा बृहत्यैवास्मै पशूनवरुन्धे ॥१५॥ तदाहुः ॥ अन्यदेवत्याः पशवो भवन्ति
अन्यदेवत्याः पुरोडाशा हविर्लामेतत्क्रियते कथमेतत्सन्नमं भवतीत्यैन्द्रः
पशूनामुत्तमो भवत्यैन्द्रः पुरोडाशानां प्रथम इन्द्रियं वै वीर्यमिन्द्र इन्द्रिये
णैवास्मा इन्द्रियं वीर्यं संदधातीन्द्रियेणेन्द्रियं वीर्यमवरुन्धे ॥१६॥ सावित्रः
पुरोडाशो भवति ॥ सवितृप्रसूततायै वारुणो भवति वरुणो वा एतं गृह्णा
ति यः पाप्मना गृहीतो भवति वरुणादेवैनं वरुण्यान्मुञ्चति स्विष्ट्यो भवत्येतत्

५

एवैनं वरुणपाशात्प्रमुंचति ॥१७॥ एकादशकपाल ऐंद्रो भवति ॥ एकादशाक्षरा
वै त्रिष्टुबिंद्रियम्मुख्ये वीर्यं त्रिष्टुबिंद्रियस्यैव वीर्यस्यावरुध्यै ॥१८॥ द्वादशकपा
लः सावित्रो भवति ॥ द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य संवत्सरो वा अन्नाद्यमन्नाद्य
द्यं संवत्सरादेवास्मा अन्नाद्यमवरुंधे ॥१९॥ दशकपालो वारुणो भवति ॥ द
शाक्षरा वै विराडन्नं विराड्वरुणोऽन्नपतिर्वरुण एवास्मा अन्नमवरुंधे मध्य
त एतं पुरोडाशं प्रचरति मध्यं वा एतत्प्राणायानिः स्वादवे नान्यानः प्रजनयति ॥२०॥
वडवा तु द्विरेतसी दक्षिणा भवति ॥ उभयं वा एषा जनयत्यश्वं चाश्वतरं चोभयतं
सौत्रामणी विश्वपशुर्बेधस्योभयस्यैवावरुध्यै ॥२१॥ ब्राह्मणम् ॥३॥ इंद्रस्यें
द्रियमन्नस्य रसं ॥ सोमस्य भक्षं सुरयासुरो नमुचिरहरत्सोऽश्विनौ च
सरस्वतीं चोपाधावच्छेपानोऽस्मि नमुचये न त्वा दिवा न नक्तं हनानि न दंडे
न न धन्वना न पृथेन न मुष्टिना न शुष्केण नार्द्रेणाथ म इदमहार्षीदिदम्म
आजिहीर्षथेति ॥१॥ ते ब्रुवन् ॥ अस्तु नोऽत्राप्यथाहरामेति सह न एतदथा
हरतेत्यब्रुवन्निति ॥२॥ ताव्श्विनौ च सरस्वती च ॥ अपां फेनं वज्रमसिंच
न्न शुष्को नार्द्र इति तेन नमुचेरासुरस्य व्युष्टायां रात्रावनुदित आ
दित्ये न दिवा न नक्तमिति शिर उदवासयंस्त ॥३॥ तस्मादेतदृषिणाभ्यनूक्तं ॥

अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्त्तयः ॥ विश्वा यदजय स्पृधः इति पाप्मा वै
नमुचिः पाप्मानमेवैतद्विषंतं भ्रातृव्यं हत्वेंद्रियं वीर्यमस्यावृंक्ते स यो भ्रा
तृव्यवान्त्स्यात्स सौत्रामण्या यजेत पाप्मानमेवैतद्विषंतं भ्रातृव्यं हत्वे
न्द्रियं वीर्यमस्य वृंक्ते तस्य शीर्षच्छिन्नाल्लोहितमिश्रः सोमोतिष्ठत्तस्माद्बी
29 भत्सन्त त एतदन्धसो विपानमपश्यन्त्सोमो राजामृतं सुत इति तेनैन
स्स्वदयित्वात्मन्नदधत ॥४॥ स्वाद्वीं त्वा स्वादुनेति सुरां संदधाति ॥ स्व
दयत्येवैनां तीव्रां तीव्रेणेतीन्द्रियमेवास्मिन्दधात्यमृताममृतेनेत्यायु
।२३। रेवास्मिं दधाति मधुमतीं मधुमतेति रसमेवास्यां दधाति सृजामि सं
सोमेनेति सोमरूपमेवैनां करोति ॥५॥ सोमोस्यश्विभ्यां पच्यस्व ॥ स ॥२६॥
रस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्वेत्येतावत्यो वा एता देवता अग्रे यज्ञं समभ
रन्त्स्ता अत्रैवैनां संनरत्यथो एता एवैतद्देवता भागधेयेन समर्द्ध
रंस्ता अत्रैवैनां संनरत्यथो एता एवैतद्देवता भागधेयेन समर्द्ध
यत्यासुनाति सुत्यायै तिस्रो रात्रीर्वसति तिस्रो हि रात्रीः सोमः क्रीतो वसति
सोमरूपमेवैनां करोति ॥६॥ द्वे वेदी भवतः ॥ द्वौ वाव लोकावित्याहुर्दे
वलोकश्चैव पितृलोकश्च मात्स्नुन्तरां न्यायवतीं दक्षिणां न्योत्तरां वा देवलो

कोदक्षिणतः पितृलोकऽउत्तरयैव देवलोकमवरुन्धे दक्षिणया पितृलोकं ॥७॥
पयश्च सुरा चान्नवतः ॥ सोमो वा एषोऽन्नं सुरा पयसैव सोमपीथमवरु
न्धे सुरयान्नाद्यं क्षत्रं वि पाया छिद्रा सुरा प्रख्या पयः पुनाति छिद्रऽए
व तत्क्षत्रं जनयति छिद्रो हि क्षत्रं जायते ॥८॥ वायोः पूतः पवित्रेणेत्य प्रत्यं
क्सोमोऽअतिद्रुतऽइति सोमातिपूतस्य पुनाति यथा रूपमेवैनं पुना
तीन्द्रस्य युज्यः सखेति यदेवास्य तान्द्रियं वीर्यमतिक्रामति तेनैवैतं तदस्मिं
न्पुनर्दधाति ॥९॥ वायोः पूतः पवित्रेणेति प्राङ्सोमोऽअतिद्रुतऽइति सोम
वामिनः पुनाति यथारूपमेवैनं पुनातीन्द्रस्य युज्यः सखेति यदेवास्य
तन्नेन्द्रियं वीर्यमतिक्रामति तेनैवैतं तदस्मिन्पुनर्दधाति ॥१०॥ पुनाति ते प
रिस्रुतमिति ॥ समृद्धिकाममस्य पुनाति समृद्धो सोमः सूर्यस्य दुहितेति
श्रद्धा वै सूर्यस्य दुहिता श्रद्धया वै सोमानवति श्रद्धायै विनः सोमेके
वाति वारेण शश्वता तनेति वालेन ह्येषा पूयते ॥११॥ ब्रह्म क्षत्रं पवतऽ
इति पयः पुनाति ॥ ब्रह्मणऽएव तत्क्षत्रं जनयति ब्रह्मणो हि क्षत्रं जा
यते तेजऽइन्द्रियमिति तेजऽएवास्मिंन्निन्द्रियं वीर्यं दधाति सुरया सो
मऽइति सुरया हि सोमः सुतऽआसुतऽइत्यासुता हि स्रयते मदायेति

मह्यं वा व सोमो मह्यं सुरेत्यावेव सोममदंश्च सुरामदं वाव रुं धेश्वक्रेण
देव देवताः प्रगृह्णीति शुक्रेण देवाद्देवताः प्रीणीहीत्यवित ह्यद्वाह्य पय रसेनान्ने
यजमानाय धेहीति रसमेवान्नं यजमाने दधाति स त्रिवृद्वै पयो ग्रहा
गृह्यन्ते पर सुराग्रहांश्चिन्वन्ति तच्चत्रय्या नुवत्मानं करोति ॥२२॥ ऊर्वि
दं गायत्रं मतायवं विविदिति ॥ पयो ग्रहां गृह्णाति सोमाः शर्वा वायव्याः
सोमः पयः सोमानेव नं सोमे कालास्यकया ग्रहाश्चेतक श्चैव यजमाने
श्रियं दधाति श्रीर्हि पयः ॥२३॥ नानाहि वां देवहितं सदस्कृतमिति ॥ सुरा
॥३०॥ ग्रहां गृह्णाति नानाहि सोमश्च सुराश्चादेवहितमिति देवहि तेह्येते ना ॥३०॥
नासदस्कृतमिति द्वेहि द्वे हीन्त वतामास्मै मर्त्त्वाथां परमे व्योमन्निति
पाप्मानेवैनं व्या[illegible]वर्त्तयति सुरा त्वमसि शुष्मिणीति सुरामेव सुरां क
रोति सोम एष व[illegible]ति सोमम मे वासो मैकुरोति मामाहिंसीः स्वां यो
निमाविशन्तीति यथा यन्यविनाव्यावर्त्तयत्ता मानाहिंसायाऽएव रू
पा गृह्णात्यक्षैव यजमाने यशो दधाति यशो हि सुराः ॥२४॥ तात्रैवि
पयो ग्रहाः ॥ विद्धुरा ग्रहा यद्वयति पक्त्वा गृह्णाति यो हि द्वौ तत्रा यावद्वि
याद्धत्रै विराट् नापव स्य सं ऊर्ग्वा यज्ञस्य छिद्रं व्यति मक्त्वां गृह्णाति वि

त्रामेवन्द्रेणैतत्संदधाति क्षत्त्रंच्छित्त्वा पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै यज्ञस्य समृध्यै
॥१५॥ प्राणा वै पयोग्रहाः॥ शरीरं सुराग्रहा यद्व्यतिषक्तान्न गृह्णीयाच्छरीरं
प्राणेभ्यो व्यवच्छिंद्याच्छरीरात्प्राणांछरीरात्प्रमायुको यजमानः स्याद्व्यतिषक्ता
न्गृह्णाति शरीरमेव प्राणैः संदधाति प्राणांछरीरेणाथोऽआयुरेवास्मिन्द
धाति तस्मात्सौत्रामण्येजानः सर्वमायुरेत्यथो यऽएवमेतद्वेद॥१६॥ सो
मा वै पयोग्रहाः॥ अन्नं सुराग्रहा यत्पयोग्रहांश्च सुराग्रहांश्च गृह्णाति
सोमपीथं चैवान्नाद्यं चावरुंधे॥१७॥ पशवो वै पयोग्रहाः॥ अन्नं सुराग्र
हा यत्पयोग्रहांश्च सुराग्रहांश्च गृह्णाति पशूंश्चैवान्नाद्यं चावरुंधे॥१८॥
ग्राम्या वै पशवः पयोग्रहाः॥ आरण्याः सुराग्रहा यत्पयोग्रहांश्च सुराग्रहांश्च
गृह्णाति ग्राम्यांश्चैव पशूनारण्यांश्चावरुंधे ग्राम्याणेवान्नेनारण्येन व पयो
ग्रहान्गृह्णाति तस्माद्ग्राम्याणां पशूनां ग्राम्यं चैवान्नाद्यमारण्यं चावरुंधे॥१९॥
तद्धैकेऽ॥ एतस्यै वाऽएतद्दघ्नतायै देवतायै रूपं यद्दाताघाराऽआरण्यान्
पशवो वै यदातेषां पशूनां लोमभिः पयोग्रहान्छ्रीणीयादिंद्रस्यास्य पशून्पिदध्या
श्री द पशुर्यजमानः स्याद्यन्नं छ्रीणीयाद्दनवरुद्धोऽअस्य पशवः स्यू रुद्रो हि पशूना
मीष्टइति सुराग्रहानेव तेषां पशूनां लोमभिः श्रीणाति सुरायामेवतद्रौ
द्रं दधाति तस्मात्सुरां पीत्वा रौद्रमनाऽअथोऽआरण्यानेव पशून्प्सुरुद्रस्य

मध्यमर

ऋतिं दधाति ग्राम्यान्तां पशूना महिं सा याऽवरुद्धाऽभ्यपराभवान्नवंतिन
रुद्धस्यास्य पशूनपि दधाति ॥२०॥ या व्याघ्रं विषूचिकाः ॥ उत्तो वृकं च रक्षति
श्येनं पतत्रिणं सिंहं स सेमं पात्वंहसः ॥ यद्दापिपेष मातरं पुत्रः प्रमु
दितो धयन् ॥ एतत्तदग्ने अनृणो भवाम्यहतौ पितरौ मयेति ॥२१॥ अध्व
३। र्युश्च प्रतिप्रस्थाता च । जघनेन विहृदिं प्रांचमावृत्य यजमानस्य श्येन पक्षान्या
मूर्धं वा वा वैच पावयतः प्राणो दानौ यास्तद्रूपं प्राणो दानावेवाव रुन्धऽ ऊर्ध्वं
श्चस्वय मवाङ् प्राणऽ आत्मानमनु संचरति संपृचस्थ समानेद्रेण छंदेति
।२२॥ पयो ग्रहां स्संमृशति श्रिय एवैनं यज्ञ सा समर्द्धयति वि पृचस्थेति मा पाप्म ।।२३॥
नाथंद्रेति सुरा ग्रहान्या भिनेवैनं व्यावर्तयति ॥२२॥ ब्राह्मणम् ॥४॥ अध्यायः ॥
इंद्रस्य विषुचां ॥ इंद्रियाणि वीर्याणि व्युदक्रामंस्तानि दर्वाऽ एतानेव यज्ञेन पुनः
समदधुस्ते स्वयो ग्रहाश्च सुराग्रहाश्च गृह्यन्तऽ इन्द्रियाण्येवास्मिन्स्तु वीर्याणि
पुनः संदधत्युत्तरऽ एनो पाया ग्रहोञ्जुहुति श्रेऽ कोशावेनं तत्स्वाम पौर्थं नस
मर्द्धयति ॥१॥ स जुहोति ॥ सुरावन्तं बर्हिषदं सुवीरमिति सुरावां त्वाऽएव
बर्हिषद्यज्ञो यत्सोत्रामणी बर्हिषावैनं यज्ञेन समर्द्धयति यज्ञं हिन्वंति
महिषा नमोभिरिति यज्ञो वै महिषा यज्ञेनेमं रुचि हि दिदा रवयज्ञं

समर्द्धयति यज्ञेन यजमानं दधानाः सोममिति सोमपीथमेवास्मिंद
धत्ति द्विविदवतास्विति द्विव्यवेनं दवतासु दधति मादमेंद्रमितिम
दायवाव सोमामदाय सुराणाववसोमममर्दं चसुरामर्दं चावरंधेय
जमानाः स्वर्क्कोऽड्ड त्यार्क्को विदवानामन्नमेन्नं यज्ञोयज्ञेनैवेनमं
न्नाद्येन समर्द्धयति ज्जवान्नचयीति समृद्धमेवास्य तदर्द्धयति ॥ रास
नच्छयति ॥ यमश्विना नमुचेरासुरादधीत्यश्विनोह्येतन्नमुचेरध्या
हरतां सरस्वत्यसुनादिंद्रियात्यति सरस्वतीत्येतमसुनादिंद्रि
यायमं तर्द्धं शुक्रं मधुमेतमिंद्रमिति शुक्रो वाऽएष मधुमानिंद्र यत्सोमः
सोमं राजानमिहन्न ह्यामीति सोमऽएवास्य राजानं द्दितान्नवतिद
द्दिशोन्मो सुराग्रहं जुहोति पाप्मनैवैनं तद्व्यावर्त्तयति ॥३॥ सजुहोति ॥
यास्तरसं सेन्नतऽॐ बधीद्विन्यपां वन्वाऽएषऽॐ बधीन्नोवरसो यत्सुरा
पां विविनमे तादाबधीन्नोवरसेन समर्द्धयति सोमस्यपृ[illegible]ः सुरया
सुतस्यपति यऽएवसोमे भृष्मायः सुरायां तामेवावरुंधे नजिं न्वयज
मानं मादन्निति तेन प्रीतो हि यजमानं मादन्नत्यावितद्दाह सरस्वतीम ते
श्विनाविंद्रमग्निमिति देवतानिरेवयज्ञं समर्द्धयति देवताभिर्यज्ञेन

यजमानं ऽकृत्वान्नच्छयति यद्दमेवास्य तत्स मर्दयति ॥४॥ सन्नह्यति ॥
यदत्र रिक्तं रक्षितं सुतास्यति सुतास्तु तयोरेव सरसमेव रुन्धे यदि प्रोक्षम
पिबच्छवीति रितीञ्जा त्यत तदपिबच्छवीतिरहं तदस्य मनसा दिवेन विव ऽ
द्ववाऽरषन्न न्हा यत्स राब्राह्मणा स्यद्विवामावनमत च्छवी त्मेधत्त सामः
राजा नमिहन्न चेयामीति सामः ऽवास्य राजान्नद्यितानवति ॥५॥ तद्वेतद
न्यध्य धवः ॥ राजन्वाद्य च्चैवापरिक्रीतातिसऽएतद्वत्त यिष्यतीति तद्वत
था न कुर्याद्याद्धवाऽएतद्वत्तयति तस्मादेव पितृन्यितो महानषसाम मी
॥३स॥ र्थान्वेति दच्छितास्येवाग्नि श्रीनंगारानिर्वत्यं बहिष्पव रिघिं तदताज्ञि वाह
तिति जुहुयात् ॥६॥ पितृभ्यः स्वधा पितृभ्यः स्वधा नमः इति ॥ पितृन्नवत्वि ॥३स॥
तल्लोके स्वधायां दधाति पितामहेभ्यः स्वधा पितृभ्यः स्वधा नमः इति पिता
महान्व पितामहल्लोके स्वधायां दधाति प्रपितामहेभ्यः स्वधा पितृभ्यः स्वधा
नमः इति प्रपितामहान्व प्रपितामहल्लोके स्वधायां दधाति ॥७॥ अपऽनो
नीयति न यति ॥ अत्र पितरः ऽइत्युक्त्वा त्याद्यमावषदधात्यमीमदन्त पितृ
रऽइति मदयन्त्येवेनानन्तीत्तृप्ता पितरः ऽइति तर्पयन्त्येवेनान्पितरः शु
न्धध्वमित्युक्त्वा हृद्येमावनोत्स ब्रान्यावयति पवित्रं त्व सोत्रामणी ॥८॥

त्रिभिः पवित्रैः पावयंति ॥ त्रयो वा इमे लोका एभिरेवैनं लोकैः पुनंति ॥ ९ ॥
पावमानीभिः पावयंति ॥ पवित्रं वै पावमान्यः पवित्रेणैवैनं पुनंति ॥ १० ॥ तिसृभिः
पावयंति ॥ त्रयो वै प्राणाः प्राणोदानो व्यानस्त एवैनं पुनंति ॥ ११ ॥ नवभिः
पावयंति ॥ नव वै प्राणाः प्राणा एवैनं पुनंति प्राणेषु पुनः प्रतिष्ठापयंति ॥ १२ ॥
पवित्रेण पावयंति ॥ अजाविकस्य वा एतद्रूपं यत्पवित्रमजाविकेनैवैनं पुनंति ॥ १३ ॥
वालेन पावयंति ॥ गोअश्वस्य वा एतद्रूपं यद्वाला गोअश्वेनैवैनं पुनंति ॥ १४ ॥ हिरं
ण्येन पावयंति ॥ देवानां वा एतद्रूपं यद्धिरण्यं देवानामेवैनं रूपेण पुनंति ॥ १५ ॥
सुरया पावयंति ॥ सुरा हि हुताहुतये नं पुनंति तद्यथा सुरा हूयमानो बलमस
न्विविच्यत एवमेवैतद्यजमानः सर्वस्मात्पाप्मनो निर्मुच्यते य एवं वि
द्वान्सौत्रामण्या यजते य उ चैनमेवं वेद ॥ १[illegible] ॥ तदाहुः ॥ याजयितव्यं सौ
त्रामण्या३ न याजयितव्या३ मित्यनेतराय ह वाव सर्वं पाप्मानमप
घ्नंतीति तदु ह स्माहाग्रतराश्चपतिः पाट[illegible]वा त्क्षाप्रिप्रदानं प्रदाय या
जयितव्यमेवात्मा वि यजुष्य यजमानो गान्युत्तिजा यत्र वा आत्मा यतः
पुतानि तत्राङ्गान्युत्तरं यऽएव पुनतऽउन्नायपाप्मानमपघ्नात तस्माद्दक्षिप्रदा
नं प्रदाय याजयितव्यमिति ॥ १७ ॥ पितृलोकं वा एत नयंति ॥ यद्दक्षिणे

स्त्रो वरं त्यज्या कुतिं जुहोति यज्ञो वा ऽ आज्यं यज्ञाद् एव यज्ञे प्रतितिष्ठन्ति ॥ १८ ॥
सजुर्होति ॥ ये समानाः समनसः पितरो यमराज्ये ॥ तेषां लोकः स्वधा
नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् इति पितृयानेव यामं परि ददात्य् अथो पितृलोक
म् एव जयति सव्ययज्ञोपवीतानि कृत्वोत्तरम् अग्निम् उपसमायन्त्य् अथैव लोक
उत्तराग्निर् अस्मिन्न् एव लोके प्रतितिष्ठन्त्य् आज्याहुतिं जुहोति यज्ञो वा ऽ आज्यं
यज्ञाद् एव यज्ञे प्रतितिष्ठन्ति ॥ १९ ॥ सजुर्होति ॥ ये समानाः समनसो जीवा जी
वेषु मामकाः ॥ तेषां श्रीर् मयि कल्पताम् अस्मिंल् लोके शतं समा इति स्वाना ॥३३॥
॥३३॥ मेव श्रियमवरुंधे थोज्यां जीवातुम् एव दधाति पयः समन्वारब्धे जुहोति
प्राणो वा ऽ अन्नं पयः प्राण ऽ एवान्नाद्ये ततः प्रतितिष्ठन्ति ॥ २० ॥ सजुर्होति ॥
द्वे सृती ऽ अशृणवं पितॄणाम् अहम् इति द्वे वाव सृती ऽ इत्याहुर् देवयानी पितृ
लोकश्च ताभ्याम् इदं विश्वम् एजत् समेति तान्योरिदं सर्वम् एजत् समेति यदं
तरा पितरं मातरं चेत्य् असौ वै पिता ऽ यं माता ताभ्याम् एव पितृदेवलोकम् आपि नय
त्य् एकाकी दातां च्छिन्धे ऽ नह यत्य् उकाधे वा ऽ अश्रु यमा त्सधत्वे हि पयः ॥ २१ ॥ स
नन्ह यतीड्दं हविः प्रजननं मे ऽ अस्त्व् इति प्रजननं हि येदि पयो यदिसा
मो दशवीरम् इति प्राणा वै दशवीराः प्राणान् एवात्मन् संधे गता मिथ्येंगानि वै

धते

सार्द्धंगणाऽङ्ग्रैर्गान्यवास्मंधत्तेस्वस्त्ययऽआत्मसनीत्यात्मानमेवसनोतिप्र
जासनीतिप्रजामेवसनोतिपशुसनीतिपशूनेवसनोतिलोकसनीति
लोकायावियजाततामवजयत्यजयसनीतिस्वर्गाविलोकाजय७स्व
र्गाऽएवलोकंततःप्रतितिष्ठत्यग्निःप्रजाविद्धलोमकरोत्वन्नंपत्यारेतोऽ
ऽस्मासुधात्तेतितद्युऽएवेनमेतयाजयतितानतदाहितंनमयिसर्वंध
त्तेतिहिरण्येनमार्ज्जयंतेतमृतंवैहिरण्यममृतऽएवाततःप्रतितिष्ठति॥२२॥
॥ब्राह्मणम्॥५॥तृतीयःप्रपाठकःसमाप्तःकण्डिकासंख्या॥१२०॥प्रजापति
र्यज्ञमसृजत॥तमाहरत्तेनायजततेनिष्ट्वारिरिचानइवामन्यत त
सऽएतंयज्ञक्रतुमपश्यत्सौत्रामणींतेनायजततताोवैसपुनराप्या
यत॥रिच्यतऽइववाऽएषयःसोमेनयजततद्वैवृत्रस्यघ्नितंबिदोहरति॥१॥
सोमनिष्ट्वासौत्रामण्यायजेत॥यथाधेनुर्दुग्धापुनराप्यायतएवं
हैवपुनराप्यायतऽआप्रजयापशुभिःप्याययतेप्रत्यस्मिँल्लोकेतिष्ठ
त्यभिस्वर्गंलोकंजयतियऽएवंविद्वान्सौत्रामण्यायजतेप्यायवतदेव
छंदा॥२॥तद्धैतस्मप्रच्छ॥सुश्रवासांवर्चसयःप्रतीदर्शमिमनावतेयंनदीक्षु
त्यवदीक्षतेतनात्सोमाच्छावऽइवंन्युपीतथकथं॥सौत्रामण्यासोमयज्ञो

न्वतीति॥३॥ साह्नवाच॥ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धुतमासादीन्हेतत्खलु
विद्वत्तस्य रूपं यत्तस्यमितद्धीत्वाये यज्ञो मनो यजमानस्य रूपं द्याग्यज्ञ
स्यति॥४॥ स यद्धावा व्रतमुपैति॥ आत्मन्न्यावे तद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधा
ति स त्यं श्रद्धायां दधाति यजमानं यज्ञा॥५॥ तस्मादेतस्य यज्ञस्य॥ व्र
तामवदीक्षा वृषा वे ब्रतं व्याषादीक्षा वृषा सत्यं व्या षाश्रद्धा वृषा मनो व्या
षा वाग्वृषा पत्न्य यजमानस्तस्माद्यादेव पतिस्तत्र जायाथो यज्ञमुखं
एव तन्मिथुनोनि कामाहि प्रजात्यै॥६॥ एतत्खलु वा एतस्य यज्ञस्य॥
॥३४॥ सामाः शाव इत्याकुपञ्चाबाति ल्लोकानि लाज इति॥७॥ प्रातःसव
नास्य तद्रूपं॥ यच्चा त्यपं वेल्लोकः प्रातःसवनं स आश्विनेन पय ॥३४॥
सा प्रथमां रात्रिं परिषिञ्चति स्वानेवेनमेतल्लोकेन स्वया देवतया स्व
न रूपेण प्रातःसवनेन समर्धयति॥८॥ माध्यंदिनस्य तत्सवनस्य
रूपं॥ यच्चान्तरिक्षं वि माध्यंदिनं सवनं तत्मात्स्व[illegible] सारस्व
तेन पयसा द्वितीयां रात्रिं परिषिञ्चति स्वानेवेनमेतल्लोकेन स्वयाद
वतया स्वेन रूपेण माध्यंदिनेन सवनेन समर्धयति॥९॥ तृतीयसव
नास्य तद्रूपं॥ यल्लाजा द्यौर्वै तृतीयसवनं सं डौन्द्रेण पयसा तृती

या६ रात्रिं परिषिंचति स्वानेवैनमेतल्लोकेन स्वया देवतया स्वेन रूपेणास्तती
य सर्वानेन समर्द्धयति ॥१०॥ एकस्येव दुग्धेन ॥ प्रथमा६ रात्रिं परिषिंचति
द्वयोर्दुग्धेन द्वितीयां तिसृणां दुग्धेन तृतीयां यथारूपमेवैनं यथादेवत
६ सर्वानैः समर्द्धयति ॥११॥ परीतो षिंचता सुतमिति ॥ परिषिंचति सुत्या ऽ ऽ सोमो
यऽ उत्तमऽ हविरित्युत्तमऽ एवाऽ एतद्धविर्यत्सोमऽ उत्तममेवैतद्धविष्करोति ना६
दधन्वा यो नर्यो ऽप्स्वन्तरा इत्यप्सु ह्येषो ऽन्तराप्सु सूयते सुषावासो
ममद्रिभिरित्यद्रिभिर्ह्येष सोमः सूयतेऽद्रिभिरेवैनं६ सुनाति सोमसुत्यायै
॥१२॥ तदाहुः ॥ उत्तरयो ऽ एतद्रूपं६ सुतस्य वा सुतस्य वा यत्सौत्रामण्यै पा
मिक्षऽ ऽबधीनां६ रसो यत्पयः सुतस्य रूपमन्नास्य ब रसो यत्परिस्रुत्तदा
सुतस्य रूपमतान्या मेवैनं६ सवान्या६ सुतोऽत्यमान्या६ सवान्या समर्द्धये ॥१३॥
तदाहुः ॥ यद्ग्रावभिः सोमः सूयते ऽथ कथ६ सौत्रामणीति प्रैषाप्रीन्निरिति ब्रू
याद्ग्रिहेतावि प्रैषा बार्हता ग्रावाणो ग्रावभिर्हि सोमः सूयते ग्रावभिरेवै
नं६ सुनाति सोमसुत्यायै ॥१४॥ सर्वे पयस्वंता भवंति ॥ पयसा हि सूयते
सार्वे सोमः सर्वं ता भवंति सोमरूपतायै सार्वे परिस्रुन्मता भवंति परिस्रुता हि
प सूयते सार्वे घृतवंता भवंत्यतद्धि प्रत्यक्षाद्घृतं रूपं य घृतं प्रत्यक्षा

सा

द्देवेनं यज्ञरूपं करोति सार्घं मधुमतीरन्वंति स्येतद्धि प्रत्यक्षात्सोमरूपं यं
न्मधु प्रत्यक्षाद्देवेनं सोमरूपं करोति ॥१५॥ स वैऽआश्विनान्नवंति ॥ नै
षज्याय सार्धं सारस्वताऽअन्नाद्यस्यैवावरुद्ध्यै सर्वैऽऐंद्राऽइंद्रियस्य वीर्य
स्यावरुद्ध्यै ॥१६॥ यद्वेव स वैऽआश्विनान्नवंति ॥ सार्धं सारस्वताः सर्वैऽऐं
35 द्राऽएतावाऽएते देवताऽअग्रेषतोऽसमभरन्स्तानि तैरेवैनं संभरत्युभौ
रताऽएवैत देवता भागधेयेन समर्द्धयति ॥१७॥ स ततो यजुष्या पुरोनुवा
क्यान्नवैति ॥ समानादेवत्याः प्रतानाः सेनत्याऽऽ व्यवछेदाय स वैऽआश्वि
॥३५॥ न्यान्नवंति सर्घाः सारस्वत्याः सर्वैऽऐंद्राः समानीवैधुता ॥१८॥ अनुष्टुभऽआ ॥३५॥
त्रि यान्नवंति ॥ वाग्वाऽअनुष्टुब्वाग्वावै सोमः स्रुयते वाचैवैनं सुनोति सो
मसुत्याय सर्घाऽआश्विन्यान्नवंति सर्घाः स्वारस्वत्याः सर्वैऽऐंद्राः समानी
वैधुता ॥१९॥ जागताऽअनुत्रिष्टुभान्नवंति ॥ इयं वै जगत्यनया वै सोमः स्रुय
त नयैवैनं सुनोति सोमसुत्याय स वैऽआश्विनान्नवंति सर्वैः सार
स्वताः सर्वैऽऐंद्राः समानीवैधुता ॥२०॥ सवाऽएष प्रत्यक्षात्सोमयद्धो
एव यत्सौत्रामणी ॥ तं यद्धैकाकी यजमानान्नह्वयेदिष्टिर्वैवस्याद्यक्षु वै
घोवा स वैऽऋत्विग्भिरेनं नह्वयंति सर्वे वाऽऋत्विजः सोमेन ह्वयंति ॥२१॥

× सोमरूपतायै १×

आश्विनमध्वर्यवा नुभक्षयंति ॥ अश्विनौ वै देवानामध्वर्यू स्वमेवैतद्भागधे
यं स्व आयतनेनुभक्षयंति ॥२२॥ सारस्वतं होता ब्रह्मा मैत्रावरुणः । वाश्वि
ष्ट इष्य होता हृदयं ब्रह्मा मनो मैत्रावरुणः स्वमेवैतद्भागधेयं स्व आ
यतनेनुभक्षयंति ॥२३॥ ऐन्द्रं यजमानोनुभक्षयति ॥ ऐन्द्रो वा एष यज्ञो यत्सौत्रा
मणी इन्द्रायतनः एष एतर्हि यो यजते स्वमेवैतद्भागधेयं स्व आयतने
नुभक्षयति ॥२४॥ चक्षुर्वा अश्विनौ ग्रहः ॥ प्राणः सारस्वतो वागैन्द्रः आश्विना
त्सारस्वतान्नयति चक्षुरेवास्य तत्प्राणैः संदधाति सारस्वतादैन्द्रं प्राणाने
वास्य तद्वाचा संदधाति यथा प्राणानेवास्य तद्वाचि प्रतिष्ठापयति तस्मात्सर्वे प्रा
णा वाचि प्रतिष्ठिताः ॥२५॥ त्रय आश्विनमनुभक्षयंति ॥ अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाताग्नी
ध्रस्त्रिवृद्वा इदं चक्षुः शुक्लं कृष्णं कनीनका यथारूपमेवास्मिंश्चक्षुर्दधाति
॥२६॥ त्रयः सारस्वतं होता ब्रह्मा मैत्रावरुणस्त्रेधा विहितो वा अयं प्राणः
प्राणोऽपानो व्यान इति यथारूपमेवास्मिन्प्राणं दधाति ॥२७॥ एकाकी ऐन्द्रं
यजमानोनुभक्षयति ॥ एकधा वा एषा प्राणानां श्रीर्यद्वागेकधैव
श्रियमात्मन्धत्ते तस्मात्सात्मन्नेकजाता एकधाख्यानां श्रेष्ठो नवस्
थ्या वा एवमेतद्वेद ॥२८॥ ते तावान्वा ऋत्विजः ॥ मासान्नक्षत्राः षड्ऋत्विजा

प्रमम

न्नच्छयंति षड्वाऽऋतवऽऋत्विष्विति रेवर्त्नं नवरुंधे ॥२१॥ द्वादशान्न द्वान्नवंति ॥ द्वा
दश वै मासाः संवत्सर एव मासान्नवरुंधे पुनः पुनरसिनि वर्त्तमेच्छिनो न्नच्छयंति
तस्मादृतवश्च मासाश्चान्योन्यमतिनिवर्त्तते ॥३०॥ त्रयोदशो यजमानेन्नच्छ
यति ॥ यो ह वाऽएष त्रयोदशो मासऽएष ऽएव प्रत्यचाऽस्ति वत्सरऽएतमेवा ह्वा
वरुंधे स वाऽएष पुर्सं वत्सरऽएव य त्सोन्त्रामत्सीत न सच्छेजयति स एवमवरुंधे ॥३१॥
त्रयः पशावान्नवंति ॥ त्रयो वाऽइमे लोकाऽइमानेव ते लोकान्नवरुंधेऽइममेव
लोकमाश्विनं नीतरिक्षं सारस्वतेन दिवमैन्द्रेण यथारूपमेव यथादेवतमि
। उर्द्दी । मां लोकां जयति चावरुंधे ॥३२॥ त्रयः पुरोडाशान्नवंति ॥ त्रयो वाऽऋतवऽ । उर्द्दी ।
ऋतून्नवतेरवरुंधे ग्रीष्ममैन्द्रेण वर्षाः सावित्रेण हेमंतं वारुणेन यथारू
पमेव यथादेवतमृतूं जयति चावरुंधे ॥३३॥ षड्ग्रहान्नवंति ॥ षड्वाऽऋतवऽ
ऋतूनेव तैरवरुंधे वसंतग्रीष्मावाश्विनाभ्यां वर्षाशरदौ सारस्वताभ्या
हेमंतशिशिरावैन्द्राभ्यां यथारूपमेव यथादेवतमृतूं जयति चावरुंधे ॥३४॥
सैततो याज्यापुरोनुवाक्यान्नवंति ॥ समानदेवत्याऽऋतून्नावां संतत्याऽ
ऽर्थैव त्सदाय सर्वाः पुरोनुवाक्यान्नवंति सर्वा याज्यास्तस्मादृतवः स
र्वे परीवः सर्वे प्रत्यंचः सर्वाः प्रथमान्नवंति सर्वा मध्यमाः सर्वाऽउत्तमा

तस्माद् एतेन सर्वे प्रथमाः सर्वे मध्यमाः सर्वऽउत्तमाः सर्वे बार्हतान्द्वे याज्या
पुरोनुवाक्ये भवतो ऽहोरात्रयोस्तद्रूपम् अहोरात्रेऽएवावरुन्धे तस्माद् एतद्वस्व
मासा अहोरात्रयोर् एव प्रतिष्ठिताः ॥ ६ ॥ सर्वऽएष सर्वस्मा ऽएव यत् सौत्रामणी ॥
वीर्यम् ऽएव वयस्य च यदादित्या यजमानेस्तस्य यामवत् पृथिवी यद् अन्तरिक्ष
मुत्तरं यद् दिवो ब्रह्म हि द्व्येहे त्विजो ऽग्न स्यत यऽइध्मऽआपऽआज्यम् ओषध
यऽआकृतया गिर वाग्निः संवत्सरः सर्वं स्तात द्व्यंदं सर्वं हि संवत्सर
एव यद् इदं किंच तस्मात् सौत्रामण्या यजमानः सर्वं जयति सर्वम् अवरुन्धे ॥ ७ ॥ ब्राह्मणम् ॥ १ ॥
त्वष्टा हतपुत्रः ॥ अभिचरणीयम् अपेन्द्रं सोमम् आहरत् तस्येन्द्रो यज्ञवेशसं
कृत्वा प्रासहा सोमम् अपिबत् स विष्वङ् व्यार्छत् तस्य मुखात् प्राणेभ्यः श्रीर् यशांसि
न्यूर्ध्वान्युदक्रामंस् तानि पशून् प्राविशंस् तस्मात् पशवो यशो यशो ह भवति
यऽएवं विद्वान् सौत्रामण्याभिषिच्यते ॥ १ ॥ ततस्माऽएतम् अश्विनौ च सरस्वती
यज्ञं समभरन् सौत्रामणीम् इष्ट्या यतायनमत्यभिषिञ्चं स्तातावसादवानाः
श्रेष्ठो भवत्युत्तमः स्वानां भवति यऽएवं विद्वान् अभिषिच्यते ॥ २ ॥ कृष्णाजिनेनाभिषिंचति ॥
यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञऽएवैनम् तद् अभिषिंचति लोमतः छन्दांसि वै लोमानि
छन्दः स्वेवैनम् तद् अभिषिंचति ॥ ३ ॥ आसन्द्याम् अभिषिंचति ॥ आसन्दी सद्वै

सांम्राज्यं सांम्राज्ये तेनैनं सांम्राज्यं गमयति ॥४॥ औदुंबरी भवति ऊर्ग्वा
उदुंबर ऊर्ज्येवाभ्यभिषिच्यते जानुसंमिता भवति जानुसंमिता वाऽअ
यं लोको स्माऽउ वै लोकादयं क्षत्रियो भिषिच्यते क्षत्रमु वाऽएष भवति यः सौ
त्रामण्याभिषिच्यते तस्माज्जानुसंमिता परिमिताति रक्षौ ॥५॥ राष्ट्रं वाऽआसंदी ॥
37 अपरिमित स मृद्ध मु वै राष्ट्रं मुंज विवयना भवति यद्वि याद्धि मुंजो ह्यप्सुऽउत्त
रस्यां च द्यौ पादौ भवतो द्वौ दक्षिणतास्या मय्यं वै लोकऽउत्तरो ह्येवैदि ह्यन्नि
त्य च लोकस्तदेनमुन्नयाल्लोकयाऽभ्यभिषिंचति ॥६॥ एतद्वस्म वै तद्वि
द्वानाह गौरी वितिः शाक्त्यः क्षत्रमिवाह किल वयममुष्मिंल्लोके भविता
स्मऽइति साध्वाद्यास्माऽस्व पक्षा याद्गृहे रं प्रोवाच श्विक्नाना राजा ॥७॥ स यत्रा
संदीमास्तृणाति क्षत्रस्य योनिरसि क्षत्रस्य नाभिरसीति क्षत्रस्य वाऽएषा
योनिः क्षत्रस्य नाभिः ॥८॥ अथैनं कृष्णाजिनमास्तृणाति ॥ मा त्वा हिंसी
न्मा मा हिंसीरिति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञस्यैवैवात्मनश्चाहिंसायै ॥९॥
अथाधिरोहति ॥ घार्हं एष वर्ह्व रुणा विदवो नाम्याजा स्वायावेनामत द्वे
व तया भिषिंचति निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा ॥ सांम्राज्याय सुक्र
तुरिति ॥१०॥ अथ सुवर्णं रजतं रुक्मावुपास्यति ॥ मृत्योः पाहि विद्यो

साहीति वृष्णिर्वै विराड्वृष्ण्यऽ एतद्घोरे तान्वो विद्युद्भ्रा उ निष्वतत स्वर्वर्षऽ एव
रुक्मो विद्युता रूपंऽ प्र जनिता क्षा उ नस्ता स्यामिवोस्मि देवतास्यांऽ शर्म यच्छति
तस्मात्सोत्रा मत्स्यजा नस्य ताभ्यां देवताभ्यां न शंका नवत्यथो यऽ एवमेतद्वेद ॥११॥
पशूनां वृ सयाभिषिंचति ॥ श्रीर्वै पशूनां वसा श्रियैवेनमेतत्पशूनांऽ रसेनाभिषि
चत्य ॥ थापरमै वाऽ एतदन्नाद्यं यद्वसा परमामेवैनमेतदन्नाद्येनाभिषिंचति ॥१२॥
शाफग्रहा न्भवंति ॥ शाफा वै पशवः प्रतितिष्ठंति प्रतिष्ठामेवैनं गमयति त्रयस्त्रिंऽ शाञ्छ
फा न्भवंति त्रयस्त्रिंऽ शाद्वै सर्वा देवताः सर्वाभिरेवैनमेतद्देवताभिरभिषिंचति जगती
भिर्जुहोति जागता वै पशवो जगत्यैवास्मै पशून वरुंधे षोडशभिर्जुहोति षोडश
कला वै पशवो वानुकल्पमेवास्मिन्पशून्दधाति ॥१३॥ सीसेन तन्त्रं मनसा मनीषिणऽ
इति हौष्ठ समासरंऽ कृत्वा सते स्रंऽ सर्वांत्समवनयत्य होरात्रौ वै सवेह दऽ मासा
न्मासा न त्वस्मिन्वत्सरे प्रतिष्ठापयति तानीमान्य होरात्राण्यऽ मासा मासाऽ ऋतवः
संवत्सरे प्रतिष्ठिताः ॥१४॥ वि न सः सतो भवति ॥ अप्सुयानि वै घत स्रा त्वा वै
सर्वा देवताः सर्वाभिरेवैनमेतद्देवताभिरभिषिंचति ॥१५॥ सर्वतसुरभ्युन्मर्द
नं नवति ॥ परमो वाऽ एष गंधो यत्सर्वसुरभ्युन्मर्दनं गंधेनैवैनमेतदभिषिं
चति ॥१६॥ पुरस्तात्प्रत्यंऽ अभिषिंचति ॥ पुरस्ताद्धि प्रत्यङ्गन्नमद्यते शीर्षतः

शीर्षतोन्नमद्यतऽआमुखादचैवस्मावयति मुखेनह्यन्नमद्यते सर्वं तं परि
क्रामत सर्वान्त्यऽएवास्मिन्नितद्विश्यान्नाद्यं दधाति तस्मात्सौत्रामण्येजानस्य सर्वा
सु दिक्ष्वन्नाद्यमवरुद्धं भवत्यथो यऽएवमेतद्वेद ॥१७॥ आश्विनेन प्रथमेन यु
38 जुषाभिषिंचति ॥ अथ सारस्वतेनाथैन्द्रेण तानि त्रेधा विनमेतद्देवताभिरभिषिंच
ति तद्यद्धि कऽएतास्तिस्रो देवताभिरभिषिंचति भूर्भुवः स्वरित्येताभिर्व्याहृति
भिरेता वै व्याहृतय इदं सर्वं तदनेनैवान्नेन सर्वेणाभिषिंचामऽइति न तथा
कुर्याद्देवताभिरेवैनं देवताभिरभिषिंचेद्युताऽउह्येवेदक्षतऽइदं सर्वं ॥१८॥
पुरस्तात्स्विष्टकृतोऽभिषिंचति ॥ क्षत्रं वै स्विष्टकृत्क्षत्रेणैवैनमेतदभिषिंचत्यं
॥२न॥ तरा वनस्पतिं च स्विष्टकृतं चाभिषिंचति सोमो वै वनस्पतिरग्निः स्विष्टकृत्तमोषधा ॥२न॥
मान्यामेवैनामेतत्परिगृह्याभिषिंचति तस्मादुह्येवातद्दिदुर्यैवनतऽआहुः ह
त्रियोगा वचत्रिपयाभिषेकेति ॥१९॥ अथैनं जानुमात्रे धारयति ॥ अथ नाभि
मात्रेऽथ मुखमात्रेऽएषु वै लोकेष्वायतनानि कल्पयत्यभिषेको वाऽ
एष यद्वाजपेयमभिषेकः सौत्रामणी तद्यथैवादो वाजपेये यूपं रोहति तद्
अ०६ ब्रा०५ वैतद्रूपं क्रियते ॥२०॥ तदाहुः ॥ त्रेव वाऽएषास्माल्लोकाच्यवते यः सौत्राम
ण्याभिषिच्यतऽइति कृष्णाजिने प्रत्यवरोहति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञऽएवैतत
प्रतितिष्ठति ॥२१॥ प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रऽइति ॥ क्षत्रऽएव राष्ट्रे प्रतितिष्ठति

चतुरात्राद्धा दप्रच्युतं शाय प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोष्विति गोष्वेव प्रतितिष्ठति
गोष्ठा दप्रच्युतं शायस्म प्रत्यग्येषु प्रतितिष्ठाम्यात्मन्निदं मे ष्विवान्प्रतितिष्ठत्यं
गेन्यऽश्वा स्मातालप्रच्युतं शाय प्रतिप्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टऽइति प्राणेष्वेव
पुष्टे प्रतितिष्ठति प्राणेभ्यः पुष्ट्या दप्रच्युतं शाय प्रति द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठामि
यज्ञऽइति तदनयोर्द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठति यायारिदं सर्वं मधि ॥२२॥ अथ
साम गायति ॥ चत्रैव सामन्तु त्राणे विनामृतदलिषिंचत्यथो सांम्राज्यैव सा
म सांम्राज्येनैवेनं सांम्राज्यं गमयति सर्वेषां वाऽ एष वेदानां रसो यत्साम
सर्वेषामेवैनमेतद्वेदानां रसेनाभिषिंचति ॥२३॥ बृहत्या गायति ॥ बृहत्यां
वाऽअसावादित्यः श्रियां प्रतिष्ठायां प्रति[illegible]ष्ठितस्तपति बृहत्यामेवैनमेतच्छ्रि
यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति ॥२४॥ ऐन्द्रीं बृहत्यां गायति ॥ ऐन्द्रो वाऽएष यज्ञो य
त्सौत्रामणी इन्द्रायतनऽएषऽएतर्हि यो यजते स्वऽएवैनमेतदायतनेऽभिषिंचति
॥२५॥ अथ यस्मात्सौत्रामणी नाम ॥ एतद्धै सामेजाद्दिवाऽइन्द्रमिन्द्रियं वीर्य
वीर्यमस्मरद्य स्वार्थाऽएवैनामृतमभिजातो यजमानमवतात एव सामनि रिंद्रियं
यवीर्यो यस्यऽश्वैति स्यऽश्रवसे विश्रवसे सत्यश्रवसे श्रवसऽइति सामानि
भवत्येष्वेवैनमेत[illegible]लोकेषु श्रावयति चतुर्निधनं भवति चतस्रो
विदिशः सर्वास्वेवैनमेतद्दिक्षु प्रतिष्ठापयति सद्गुनिधनमुपावयति स

यम्नं ८

चिदानाऽ एवास्मिं छ्रियं दधाति ॥ २६ ॥ तदाहुः ॥ यदेतत्साम गीयते अथ क्वैतस्य
साम्नऽ ऊर्क्का प्रतिष्ठा ब्रह्मं हित यत्स्तुतमनु नाम्नमिति ॥ २७ ॥ त्रयाद
वाऽ एकादशेति ॥ एतद्वाऽ एतस्य साम्नऽ ऊर्क्कमेषा प्रतिष्ठा ॥ २८ ॥ अथो त्रया
द्वाऽ एकादशेति ॥ त्रयस्त्रिंशं ञ्योग्रहं जुहोति ॥ अयाहि देवऽ एकादश त्रयस्त्रि
८ सा: सुराधसऽ इति त्रयस्त्रिंशं ह्यग्निर्देवा बृहस्पतिः पुरोहितऽ इति ब्रह्मन्वे
बृहस्पतिर्ब्रह्म पुरोहिताऽ इत्येवैतदाह देवस्य सवितुः सव इति देवन
सवित्रा प्रसूतऽ इत्येवैतदाह देवा देवैरवन्तु मेति देवांश्चैतं देवर्तलिबि
वंति ॥ २९ ॥ प्रथमा द्वितीयैरिति ॥ प्रथमा ह्येतं द्वितीयैरत्लिबिंवंति द्वितीया ॥ ३० ॥
स्तृतीयैरिति द्वितीया ह्येतं तृतीयैरत्लिबिंवंति तृतीयाः सत्यानृतेति तृतीया
ह्येतं सत्येनात्लिबिंवंति सत्यं यज्ञेनेति सत्यं ह्येनं तं यज्ञेनात्लिबि
वंति यज्ञो यजुर्भिरिति यज्ञो ह्येतं यजुर्भिरत्लिबिंवंति यजूंषि सामभिरि
तियजूंषि ह्येनं सामभिरत्लिबिंवंति सामान्यृग्भिरिति सामानि ह्येत
मृग्भिरत्लिबिंवंत्यृचः पुरोवाक्याभिरित्यृचो ह्येतं पुरोनुवाक्याभिरत्लि
बिंवंति पुरोनुवाक्या याज्याभिरिति पुरोनुवाक्या ह्येतं याज्याभिरत्लि
बिंवंति याज्या वषट्कारैरिति याज्या ह्येतं वषट्कारैरत्लिबिंवंति वषट्काराऽ
३०

आकूतिमिति वषट्कारान्द्धे तमाकूतिमिमस्मि षिंवंत्याकूतयो मेकामाँ सम
र्ध्यंतु नः स्वाहेति तदनाम ताभिर्दूवताभिः पारावरमभिविच्याथास्मा ऽआकू
तिभिः सर्वान्कामान्समर्द्धयत्यथ खिं दूपहवमिच्छन्नह्वयत्स्वतावावा ऽस्त्राखि
जऽस्तुष्वे वितड्ढुपहवमिच्छाते॥३०॥ स नन्दयति॥ लोमानि प्रयतिर्मम मृत्युर्न्म
आनतिरागतिः॥ मांऽसमम ऽउपनतिर्वस्वस्थि मज्जा मऽआनतिरिति प्रेववा ऽ
एषलोकांश्च देवताश्च विभजाति य ऽसोन्नोमत्याभिविच्यात तदेतद्वांतरामात्मा
न मुपह्वयात तथा नस्मा ऽएव सर्वेतनुः सांगः संभवति॥३१॥ ब्राह्मणम्॥ २॥ अध्यायः॥
एतस्माद्धि यज्ञात्पुरुषो जायते॥ स यद्ध वा ऽअस्मिंल्लोके पुरुषोन्नमत्ति तदेनममु
ष्मिंल्लोके प्रत्यत्ति स वा ऽएष परिस्रुतो यज्ञस्तायत नाद्यावे ब्राह्मणो न परिस्रु
तस्य ऽएतस्मादनाद्याज्जायात तां ऽहामुष्मिंल्लोकेन्नेन्न प्रत्यत्ति तस्मादेष ब्राह्म
णायज्ञ ऽएव यत्सौत्रामणी॥१॥ तस्याल्लामान्येव ग्रावाण्याति॥ त्वक्ता क्ष्मानि मांऽ
सं लाजा ऽअस्थि कारोतरम्मज्जा मासरऽरसः परिस्रुन्नग्नहु लोहितऽरेतः
पयो मूत्रं ऽसुरा वध्यं बल्कसं॥२॥ हृदयमेवास्यैन्द्रः पुरोडाशो ग ... यकृत्सा
वित्रः क्लोमा वारुणो मतस्ने ऽएवास्याश्वत्थं च पात्रमौदुम्बरं च पित्तं नैयग्रो
धमा [illegible] चालिसकाल्यो गुदा ऽउपशया निरयनपात्री ... हासंदीनासिः॥

प्रथम ४

ॐ मो घ निष्ठुः न्नान्त्रिः शा ता तस्मा त घत्स्माब कुधा ह्नि तस्मात्त्रवति तस्मात्सा शि बक्किधा
ह्नि कत्ता स्व ६ सतं जिह्वा पवित्रं वयं पायुर्वे स्विर्वा लिः ॥ ३ ॥ अंगां न्यवास्या
श्चिनः व श्रुः ॥ आत्मा सा रक्षता तारूपामें ऽऽ रो षजन्मस्तस्मा दादु गोवः पुरुषस्य
रूपमित्याहुर्हि रं ल्ये तच्छतमानं जवति तस्माच्च तायुपुरुषः ॥ ४ ॥ वचुबीऽएवा
स्या श्चि न्तो ग्राहो ॥ पुच्छमा लिंगा श्मस सक्तवक्ष्य कुवल्लस सक्तवक्ष्य नासिके ऽए
वास्य सारस्वतो ग्रहा वृथ यानि नासिकयो र्लोमानि ता न्युपवाकसक्तवक्ष्य
बदर सक्तवक्ष्य श्रोत्रे ऽएवास्यैन्द्रा ग्रहा वृथ यानि कर्णयो र्लोमानि यानि चन्नु ॥५०॥
त्वास्ता नि यव सक्तवक्ष्य कर्कन्धु सक्तवक्ष्य ॥ ५ ॥ अथ यान्यु पस्थे लोमानि ॥ या
नि बाधुस्ता तानि कलामान्यथ यान्युरसि लोमानि यानि च नि कक्षयो स्ता
नि बाधुलामानि कश्मश्रु श्मश्रु तिनसिंह लोमानि ॥ ६ ॥ त्रयः पशवोन्वंति ॥
निबाधु विहिता वाऽअयं पुरुष स्यात्मात्मानं सवास्य ते स्मृतेति यदवेष्टन
त्रया विहिता वाऽ अयं पुरुष स्यात्मात्मा न वा स्य ते स्प्रस्ताति यद वेष्टन
स्त दाश्चिने न यदूर्ध्वं न्नाल रवाचीनं यीर्स स्तस्मार स्वात्नेन हिरऽ एं इष्टा
यथा रूपम वयथादेवत मात्मानं मृत्या स्पृत्वा मतं कुरुते ॥ ७ ॥ त्रयः पुरा
ऽशाान्नवंति ॥ त्रेधाविहितं वाऽ इदं पुरुषस्य वायां चयऽएवास्यातेस्प्तोति
ह्र्दं बयस सामावेदुल मध्ये मवुपसह साविनेत्रणात्तम वयसं घारु तान यथा
रूपम वयथादेवतं वयो मृत्या स्पृत्वा मतं करुते ॥ ८ ॥ षड्गृहान्नवंति ॥ षडुा

॥५०॥

इमे वै शीर्षन्याः प्राणाः प्राणान् वा अस्य ते स्पृणोति चक्षुषी ऽ एवाश्विनाभ्यां नासिके
सारस्वताभ्यां श्रोत्रे ऽ ऐन्द्राभ्यां यथारूपमेव यथादेवतं प्राणान्मत्यास्व
त्वा मतान्कुरुते ॥ ८ ॥ स वै तता याज्यापुरोनुवाक्या अन्वेति ॥ समानादेवत्याः प्रा
णा ॥ ९ ॥ स वै तस्याः ऽ अवच्छेदाय सर्वाः पुरोनुवाक्या अन्वेति सर्वा याज्यास्त
स्मात्प्राणाः स हि परोक्षः स हि प्रत्यक्षः सर्वाः प्रथमा अन्वेति सर्वा मध्यमाः स
र्वा ऽ उत्तमास्तस्मात्प्राणाः स हि प्रथमाः स हि मध्यमाः सर्वे ऽ उत्तमाः स वै
ग्रहाणां हि याज्यापुरोनुवाक्ये अन्वेतः प्राणोदानयोस्तद्रूपं प्राणोदानौ वै
वरुद्धे तस्मात्स हि प्राणाः प्राणोदानयोरेव प्रतिष्ठिताः ॥ १० ॥ स वा ऽ एष यज्ञ आत्मैव
यत्सोत्रामणी ॥ मन ऽ एव प्रस्तरो वाग्यजमानस्तस्यात्मैव हि दिः प्रजोत्त
रवेदिः पशवो बर्हिरङ्गान्यृत्विजोऽस्थीनीध्मो ऽ आज्यं मज्जा मुखमग्नि
रन्नमाहुतिर्वयः स यो ह स्थात्तस्मात्सोत्रामण्येजानो वयस ऽ उपगच्छति ॥ ११ ॥
तयो ह वा ऽ इमौ पुरुषा विवाच्यो ॥ एतावद्वा अश्विना वथ यज्ञरूपं तत्सारस्व
तं यज्ञरूपं तदिदं इतद्युदाश्विनं पयो सत्यस्यैतादेवताः स ह यजेत्येता
न्यव तत्साद्धैक्त्वा संदधत्ते ॥ १२ ॥ मन ऽ एवेन्द्रः ॥ वाक्सरस्वती श्रोत्रे ऽ
अश्विनौ यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा वदति यद्वाचा वदति तत्कर्णा

न्याऽँश्रणोति तद्यत्स्यार स्वात पन्त्रो सत्यु थ्येता द वताःस ह यजत्ये तान्ये
व तत्स्मार्ङ्कुत्वा सं धत्ते॥१३॥ प्राण एव ंद्रः॥ जिह्वा सरस्वती नासिके ऽ अ
श्विनो यद्धि प्राणे नान्नमास्मन्स्त्रण यात तस्मात्प्राणस्य प्राणत्वं जिह्वया वा
अन्नस्य रसं विजानाति नासिके ऽ उ वे प्राणस्य पंथास्तद्य दिंद्र प शोस
स्युथ्येता द वताः सह यजत्यतान्याव तत्स्मार्ङ्कृत्वा संधत्ते॥१४॥ हृद
यमे वंद्रः॥ यकृत्सविता क्लोमा वरुणस्तद्यादिंद्र पुरोडाशस्स वैता
द वताः सह यजत्यतान्यावे तत्स्मार्ङ्कृत्वा संधत्ते॥१५॥ प्राण एव स
॥५५१॥ विता॥ व्यानो वरुणः शिश्नमिंद्रो यद्धि प्राणे नान्नमत्ति तद्व्याने न नयनि ॥४१॥
ति शिश्नेन वा ऽ अन्नस्य रसं रेतः सिंचति तद्यत्सावित्रे पुरोडाशो स्या
स स्युथ्येता द वताः सह यजत्यतान्य व तत्स्मार्ङ्कृत्वा सं धत्ते॥१६॥
ग्वानि एव वरुणः॥ रेत ऽ इंद्रः सवितेव तस्सः प्रजनयिता तद्वारुणो पुरो
डाशो स्य स्युथ्येता दवताः सह यजत्यतान्य व तत्स्मार्ङ्कृत्वा संधत्ते स यः
एवमेतद्विदिता ऽ एव दवता ऽ आत्मन् संनयत्ये ता देवता ऽ आनु प्रजायते
आप्र जया पशुभिः प्रायते प्रतस्मिंल्लोकेतिष्ठत्यथ स्वर्ग्गलोकं ज
यति यः एवं विद्वान्सौत्रामण्या यजते यो वैतदेवं विद्वान्॥१७॥ ब्राह्मणम्॥३॥

अवभृथमिष्ट्वायंति। अवभृथं वै सामेनेष्ट्वायंति साम एष यत्सोमो त्रामल्ली॥५॥
यद्देवा देवहेडनमिति। देवकृताद्वा एनसो मुंचति यद्दिवा यदि नक्त
मिति यद्देवाहोरात्राभ्यामेनः करोति तस्माद्वा एनसो मुंचति यदि जाग्रद्यदि स्व
प्नऽइति मनुष्या वै जाग्रतं पितरः सुप्तं मनुष्यकिल्बिषाच्चैवैनं पितृ
किल्बिषाच्च मुंचति॥२॥ यद्ग्रामे यदरण्यऽइति। ग्रामे वा ह्यरण्ये वैनः क्रिय
ते तस्माद्वा एनसो मुंचति यत्सभायामिति सभ्याद्वा एनसो मुंचति यदिंद्रि
यऽइति दैवाद्वा एनसो मुंचति यच्छूद्रे यदर्ये यदेनश्चकृमा वयं
यदेकस्याधि धर्मणीति तस्माद्यजमानमसीति सर्वस्माद्वा एनसो तस्माद्वैनसो
यद्दाणाऽऽअघ्न्याऽइति। वरुणेति शापामहे ततो वरुणान्नो मुंचति
मुंचति॥३॥
वरुण्याद्वा एनसो मुंचत्यवभृथ निचुंपुण निचेरुरसि निचुंपुणऽइति
यथैव यमपामावर्तैः सहावर्ततः सा हैष वरुणस्य पुत्रो वा भ्राता वा
याहैवाऽऽअ
तामवैतस्मात्स्य वदेवैर्देवकृतमेनोऽयासिषीति देवकृतमेवैनावयजतेत
वम र्त्यैर्मर्त्यकृतमिति मर्त्यकृतमेवैनावयजते पुरुराव्णो देव रिषस्पा
हीति सर्वस्यो मा त्रिस्यो गोपायेत्येवैतदाह॥४॥ समुद्रे ते हृदयमप्स्वंत
रिति। आपो वै समुद्रो रसो वाऽऽआपस्तादनमेतन रसेन संसृजति

संज्ञा विशांल्लोकधीरूतापऽइतितादनमेतनौन येनरसेनस८ सजाति
याश्चौषधिषु पश्वा पशुद्धो विक्रमाऽउदङ्ङुत्क्रामयितावतीविमनुष्येजति
र्यां वांन्विक्रमस्तद्या वत्स्य वाक्षि जति स्तयि वपाप्मानं विजहाति ।।५।। सु
मित्रियानऽआपऽओषधयः सन्त्विति ।। अंजलिनापऽउपावतिवज्रो वाऽ
आपो वज्रेणैवैतन्मित्रधेयं कुरुते दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि
यंच वयं द्विष्मऽइति यामस्य दिशं द्वेष्यः स्यात्तां दिशं परासिंचेत्तेनैवतं
।।४२।। पराभावयति ।।६।। द्रुपदादिव मुमुचानः ।। स्विन्नः स्नातो मलादिव ।। पूतं ।।४२।।
पवित्रेणेवाज्यमापः शुन्धन्तु मैनसऽइति वासो पल्पूलयति यथेषीकां मुं
जाद्विवृहेदेवमेनं सर्वस्मात्पाप्मनो विवृहति स्नाति तमपऽएवापहन्ति ।।७।।
उद्वयं तमसस्परीति ।। पाप्मा वै तमः पाप्मानमेव तमोपहते स्वः पश्यन्तऽ
उत्तरमित्ययं वै लोकोऽप्यऽउत्तरोऽस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति देवं देवत्रा
सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तममिति स्वर्गो वै लोकः सूर्यो ज्योतिरुत्तमं ऽ स्वर्गऽ
एव लोके ततः प्रतितिष्ठत्यनपेक्षमेत्याहवनीयमुपतिष्ठाते ।।८।। अपोऽ
अद्यान्वचारिषमिति ।। अपामेवरसमवरुंधे रसेन समसृक्ष्महीत्य
पामेव रसमात्मन्धत्ते पयस्वानग्नऽआगमं तम्मा संसृज वर्चसा प्रजयाच
धनेन चेत्याशिषमेवैतदाशास्ते ।।९।। एधोऽस्येधिषीमहीति समिध

मा इत्तोऽए धास्वाऽअग्नेः समित्समिद सि तेजो सि तेजो मयि धेहीत्याहवनीये
समिधमन्न्या दधात्यग्निमेवैतया समिंधे ससऽएनं समिद्धस्तेजसा समिंधे
॥१०॥ आदित्यं चरुं प्रच्यवमानो निर्वपति॥ आदित्यमीजानऽ इयं वाऽअदितिर
स्यामेवैतदंततनुतस्यामिष्ट्वा प्रतितिष्ठति धेनुर्दक्षिणेयं वै धेनुरिमामेव सर्वा
न्कामांदुहे हव्रत्संपृ येयां ददातिमातरमस्तन्नरेयां प दावेवस्सामातरं घय
त्युपस्माय्रत्ता दुहे प्रत्तामेव मातं स यो न्कामांदुहे॥ ११॥ तदाहुः॥ प्रैवैवाऽए
षोऽस्माल्लोकाच्यवते यो यावनेष्टमनन्यावेतीत्यवनेष्टं दाद्द्यामैत्रावरुणा प
यस्यया यजते यं वै लोकामित्रावरुणा यंदेवद मेतरेतत्तु यस्या त
ध्यन्मैत्रावरुण्या पयस्यया यजतऽएष्वेवैतल्लोकेषु प्रतितिष्ठति प्राणो वै मित्रो
पानो वरुणो न्नमेव पयस्यां तद्यन्मैत्रावरुण्या पयस्यया यजते प्राणऽएवान्नाद्ये
ततः प्रतितिष्ठति॥ १२॥ ब्राह्मणम्॥ ४॥ दुष्टरीत्युर्ह वोऽ साय नः॥ दशपुरुषं
राज्याद्यपरुद्धऽआस रेवोत्तरसस्मुह पाटवं चाक्रऽऽ स्थपतिं सृंजयाऽ
अपरुरुधुः॥१॥ साह वा च॥ दुष्टरीतुं पौ सायनं सोत्रामण्याचायाजयां
नि यदि दं सृंजयेषु राष्ट्रं तत्त्वयि धास्यामीति तं तथेति तयेनमयाजयत्॥२॥
तदुह बल्हिकः प्रातिपीयः शुश्राव॥ कौरव्यो राजा सो न्वाऽअयं दुष्टरीतिः

खोऽसाय नो दशावुरूषं॰ राज्याद परूथोन्नु तमयं वाकस्छ पतिः सोत्रः मंपूया
याजयिष्यति यद्दिदं॰ सुजाय पुराहुं तु जास्मिं धास्यतीति ॥३॥ स हाहोवाच ॥ तं [illegible] न्वा
अहं तं न्व दिष्यामि यदि सतास्मिं त्राहुं धास्यति बहिर्द्धो विनं॰ रा दुष्टा स्यतीति
सऽज्ञाजगाम स स्यां दिल्लायां गृहा गृहीत ॥४॥ स होवाच ॥ स्व पते वाक्रना
हवनीय सुरा हा त त्वे स्या ऽ नी न्यत्रा हवनीया घ्या हवनीय सुरां॰ होष्ण
सि पाप क्ष्य सीक ष्ठि [illegible] सिजामि यद्वा स्य यद्वं न्यत्रा हवनीया बहिर्द्धनं॰
रा दुष्टा स्यसि निनं॰ राहुं धास्यसि नास्मिं त्राहुं धास्यसीति ॥५॥ स हाहोवाच ॥
॥४३॥ नाहवनीय सुरां॰ हास्यामि नान्यत्रा हवनी [illegible] न्नेपाप वस्य हौकरिष्यामि
43 न जामि यद्वहस्यानि ने बहिर्द्ध राहुं स्यामि राहुं एव नु धास्यामि राहुमस्मिं धा ॥५
स्यामीति ॥६॥ स हाहोवाच ॥ कथं॰ त्वि करिष्यसी॰ इति स हात उवाचा स्ट
षु वाऽ एवाग्निषु॰ आसीत्सोत्रामणी सदेवानुप प्रित्सा [illegible] आग
त मापः प्रत्यनद स्त स्मा ऽ [illegible] याः॰ समागते प्रत्ये वुनदीतितं॰ हा तु रत्व
ज गव ऽ इति ॥७॥ स हाहोवाच ॥ बिलमिव प्रणयतामिति कस्मा ऽ इग त्वाबिनेषी
त्य सुरान्य ऽ इति तथेति तमापः प्रणयं स्त स्माद्याव घत्रो न वति स बिन्य
तं प्रणयति यदापः प्राणयं स्त स्मादापः प्रणीता स्त स्त्रणीतानां प्रणीतात्वं
प्रति ह तिष्ठति यऽ एवम तत्प्रणीतानां प्रणीतात्वं वेद ॥८॥ तद्दिष्टाः प्रयाजो

आसुरा ऽअपर्यग्निकृतमथासुरा ऽअन्वाजग्मुस्ते देवाः पर्यग्निनैवासुरां
स्सपत्नां भ्रातृव्यान्यज्ञादन्तरायंस्तथो ऽएवैष ऽएतत्पर्यग्निनैव द्विषंतं भ्रा
तृव्यं यज्ञादन्तरेति ॥ ९ ॥ देवयानि वा ऽएष यदाहवनीयः ॥ तान्येताव
मृतपन्हो यावितावलितामग्नीत यदाहवनीये यज्ञं तन्वते देवयानेनावावे
तद्देवत्रा यज्ञं तन्वते ऽउपहितेनेऽनयज्ञो नमति नास्माद्यज्ञो व्यवछिद्यते
य ऽएवमेतद्वेद यस्यैवंविदुष ऽएतत्कर्म क्रियते ॥ १० ॥ उत्तरेऽग्नौ प
त्याग्रहांजुहोति ॥ उत्तरेऽग्नौ पश्चवश्च पयंति पश्चूनेवतंम्मर्त्यास्सतो
मृतत्यालोदधाति मर्त्यास्सातामृतत्यानः प्रजनयत्सु पहावे पश्चूनां
पुनर्मृत्युं जयति नास्माद्यज्ञो व्यवछिद्यते य ऽएवमेतद्वेद यस्यैवं
विदुष ऽएतत्कर्म क्रियते ॥ ११ ॥ दक्षिणेऽग्नौ सुराग्रहं जुहोति ॥ दक्षिणाऽग
ग्नौ पावयंति पवित्राणि त्रिषंयुक्तानि पितॄनेवतंम्मर्त्यास्सातामृत
त्यानो दधाति मर्त्यास्सातामृतत्यानः प्रजनयत्युपहावे पितॄणां पुनर्मृ
त्युं जयति नास्माद्यज्ञो व्यवछिद्यते य ऽएवमेतद्वेद यस्यैवंवि

दुष्कृतं कर्म्म क्रियते ॥१२॥ तद्यदेतावग्नी आहवनीयाद्धि ज्येते
तेनाहवनीयावथ यदाहवनीयं पुनर्न्निहवा तेते नानाहवनीयौ
तेनाऽलोहामाऽहुपाप्नोति यश्चाहवनीये यश्चानाहवनीये यज्जुहुतं
यज्ञाहुतं पुनर्हीयमित्वा वाचं तदग्निं यज्ञेऽजयानोऽं साधुहुत
रीतावघृं च तथा यं काकुत्स्थपतिर्यज्ञे करिति ॥१३॥ उत्तरतो
पशुभिः पुराडाशैः पायागाहरितिचरंति ॥ यदुवान्याहुनादेवा
नेव तदेव लोके प्रीणाति तऽएनं प्रीताः प्रीणंत्यथो देवलो
काममेव जयति ॥१४॥ दक्षिणाग्नौ सुरायहोऽहुनति ॥ दक्षि
णाग्नौ पावयंति पवित्रालि त्रिषंयुक्ताभिः पितॄनेव तत्पितृ
लोके प्रीणाति तऽएनं प्रीताः प्रीणंत्यथा पितृलोको[illegible]वजयति
॥१५॥ सवाऽएष यच्चात्मेव यत्सौत्रामणी तस्मात्सौनिरुक्तानि
रुक्तो ह्यात्मा लोको वा याधास्तस्मात्सौ निरुक्ता वि

आलोवि [illegible] य सोत्रामण [illegible] बाहूऽऐंद्रस्य बद्योधाम्वतद्या
पश्यन्नवततस्तस्मा द्विमा [illegible] मानमभिताबाहू यथो वि
तद्यादतऽ सोत्रामतिकिं स पामितो यूपावभिताभवतस्तस्माद्वि
नानास्मानमभिताबाहू ॥ ५ ॥ ९ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ चतुर्थः प्रपाठकः
॥ समाप्तः कंडिका संख्या ॥ ११२ ॥ सर्वस्मिं खंडे कंडिका संख्या ॥ ४५६ ॥ छ ॥
॥ ब्राह्मणानि संख्या ॥ २६ ॥ श्री भारद्वाज गोत्रोत्पन्न गोपीनाथ पाठकस्यात्मजेन
॥ श्रीपति पाठकेन लेखि ॥ मंगलं लेखकानां च पाठकानां च मंगलं
॥ मंगलं सर्वलोकानां भूमि भूपा क मंगलं ॥ शुभं भवतु ॥
॥ इति मध्यम द्वादशी कीऽ समाप्तं ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥

याज्ञिकश्रीमन्नगीसुत विद्याधरजीपोथी

मध्यमकाण्ड ९१

मध्यम

कांड प्रथम

मध्यमपोथी

